

בְּקוֹרַת סַפְרִים .

שופנהאור, ארתור. הגיונות (תירגם צבי וויס לבסקי, בצירוף הערות ואחרית דבר). ירושלים תל-אביב, שוקן, תש"ו. עמ' 260 (1909 אשל).

איני יודע אם תרגום מבחר זה מתוך ספרו האחרון של שופנהאור Parerga und Paralipomena הוסיף הרבה לתרבותנו העברית ואם צריך היה לבחור דוקא בספר זה כדי לעשות נפשות לתורתו אצלנו. אמנם סגנונו של ספר זה נחשב למופת, והתרגום הוא מעשה ידי אמן, והמתרגם מעיד באחרית-דבריו שלו על כך, שהספר „נתחבב על מיליונים בני-אדם, שתורתו המיטאפיסית הגדולה לא נתקבלה על דעתם“, אבל מיליונים אלה חיו בסביבה אחרת לגמרי ונשמעו אפירה רוחנית אחרת ממנו והשתעשעו בעניינים שהם רחוקים מאתנו. שופנהאור הוזר ומדגיש: „הנה נהג קימוץ בזמנו, יגיעו ואורך רוחו של הקורא: עשית כך וקנית את אמונו של הקורא“, אך מבחינה זו אין הספר, וביחוד חלקו הראשון, הארוך והמאריך, „אמרות בבינת החיים“ קונה את אמונו. אין ספר זה יכול לשמש מבוא להבנת הפילוסופיה של שופנהאור, להיפך, הוא נוצר מתוך סתירה לשיטתו של המחבר. המתרגם כותב: שופנהאור השאיר לדורות שתי משניות פילוסופיות: פילוסופיה של העולם ופילוסופיה לעולם. הראשונה יוצאת כמה יציאות לשלילת החיים, והמשנה השנייה פניה מכוונת כלפי העולם הזה, היא יוצאת להיוב של פיוס וריצוי“. ושופנהאור עצמו מודה במבוא, שהספר „יסודו מבחינה מסוימת בהסתגלות, היינו, כל שהוא עומד על הדעה השכיחה, המקובלת, ודבק בטעותה. נמצא שאף ערכו אינו יכול להיות אלא ערך מותנה בלבד“. תרגום ספריו הפילוסופיים של הפילוסוף היה יכול להביא לנו ברכה רבה, כי אינה מכריחה להתמודד עם השקפת-עולם פסימית שלו, שיש לה הרבה מן הפתוי בזמן זה דוקא, אך ספר זה לא נועד לכך ומסופקני אם סגנונו המזהיר יפצה את הקורא שלנו על אבוד-הזמן שבקריאת הגידופים ההולכים וחוזרים נגד פיקסה, שלינג והיגל שישעממו את הקורא העברי, גם אם לא ידע שההיסטוריה בינתיים פסקה את דינה — ולא לטובתו של שופנהאור.

אך הספר תורגם והוצא וכדיעבד עלינו לעמוד על תכנו. ה„אמרות“ חוקרות את ההבדל בגורלם של בני תמותה ומעמידות את ההבדל על שלוש קביעות-יסוד: (1) האדם לפי מה שהוא, היינו אישיות, למשמעותה הרחבה ביותר. לפי זה כלולים בכאן: בריאות, כוח, נוי, מזג, טיב מוסרי, כח השכל והשתלמותם של אלה. (2) לפי מה שיש לאדם, הנה אומר: כל מיני קנינים ורכוש. (3) לפי מה שאדם נראה: בדיבור זה מבחינים מה שהאדם משתקף בדמוים של אחרים, הנה אומר בעצם כפי שהוא מודום על ידם. הנה אומר: בדתם של האחרים עליו. והרי הוא נחלק: לכבוד, למעמד ולתהילה, לפי שלושת „אבות-גדרים“ אלה מחולק החיבור הפותח את הספר ובין שלושת החלקים תופס (לצערנו) החלק השלישי את המקום הרחב ביותר, ושופנהאור חוזר, מבלי לחדש דבר-מה לענין זה של התהילה באחד הפרקים של החלק השני של הספר (ד"א: המתרגם תרגם בסעיף הדין על Ruhm את המונח הזה פעם ב„שם טוב“, פעם ב„תהילה“, פעם ב„מהלל“ ושינוי המונח הזה בעת שבמקור חוזר תמיד מונח אחד, מטעה). שופנהאור בעצמו מודה שהוא „מאריך ומרחיב את הדיבור“ על הנושא הזה. הקורא של היום יקרא את הדברים רק מתוך שעמום. לפני מאה שנים כשנכתבו הדברים, היה בזה ענין ואולי גם אומץ-לב, לחלחם נגד המושג המזויף של הכבוד שהיה נוהג בין קציני-הצבא, וללעוג לדר-פרוצופיותה של המדינה, האוסרת את דו-קרב הקצינים וממשיכה בפיטורין את מי שלא נענה לדר-קרב, אך מה לנו ולבעיות אלה?

אך אם כאן יסכים למצער הקורא לנקיטת-עמדה מצד הפילוסוף, הרי תסלד נפשו של הקורא היהודי בארץ-ישראל מהשקפותיו הסוציאליות שלו. הנה עמ' 48: „איני סבור כל-עיקר, שאני מחלל את כבוד עטי בעצתי זו שאני מיעץ לשמירתם על הנכסים הנרכשים והמונחלים, שכן יתרון הוא לאי-ערעור להיות מוחזק בנכסים עד כדי כך, שיהיה בידו של אדם — ולוא בשביל פרנסת עצמו בלבד ולא לפרנסת המשפחה — להיות ברוחה

מתוך חירות גמורה, היינו ללא עבודה, שכן היא החירות והיא הפטורין, שאדם חפשי ופטור מן המצוקה ומן היסורים הדבקים בחיי אדם, הוול אומר: היא ההשתחררות מן עבודת-החובה, ממולו זה הטבעי של בן-האדם בעולם, רק מי ששיחק לו כך מולו הוא בן-חורין באמת, שכן רק כך האדם הוא שופט על עצמו, אדון לזמנו ולכוחותיו, ורשאי הוא לאמר על עצמו עם כל קימה בבוקר: היום הוא יומי? ומטעם זה גופו מועט הוא מאד ההבדל שבין אדם שיש לו אלף ובין אדם שיש לו מאה [במקור כתובה המלה Rente קצבה שנתית, שהשמטה בתרגום], מן ההבדל שבין הראשון לבין מי שיש לו (צ"ל: אין לו) פרוטה, ברם לידי ערכם הנעלה ביותר מגיעים נכסי-מורשה משהם נופלים לידי של זה, שניתן בכוחות רוחניים ממדרגה נעלה, השקוד על קיומן של שאיפות, שאינן עולות יפה עם רכישת קניינים: שכן אותה שעה העניק לו הגורל מנה כפולה, והרי יש בידו להתמסר כולו לשר רוחו; ולאנושיות יפרע את חובו פי מאה במפעלו".

במקום אחר כששופנהאור מתאונן על הרעש והשאון ברחובות ובמיוחד על צליפות השוט המרובות על-ידי העגלונים העוברים עם כרכרותיהם לפני חלונו, דורש הוא פקודת המטרה לשם הגנה על מנוחתו של איש-הרוח היוצר וכותב: „אין זה פוגם כלל לכון את תשומת-הלב של הפרולטרים על עבודת-המוחין של המעמדות העוליים עליהם, שכן הללו יראים יראה גדולה מפני כל עבודת-מוחין“ (ע' 232), או דבריו על הבעיות והעוני (ע' 149): „אין הבערות ממניכה את קומתו של אדם אלא אם כן מצויה היא אצל העשירים; העני — אסור לעניו ומצוקתו; עשייתו — תמורת ידיעותיו והיא התופסת את מחשבותיו“. יצאת לומד: רק העשיר חייב בתורה.

האם היה צורך להעתיק לשפתנו דברים מרגיזים אלה המתנגדים כל כך לרוחה של תרבותנו? או להעביר אלינו את דברי הלעג של שופנהאור על האיש הנושא בעול פרנסת משפחתו: „לא מנתי בקניניו של האדם את האשה ואת הילדים, שכן אדרבא הוא נחלתם“.

בכלל זה של דברים שצר לי על כך שהופיעו בעברית, הם הדברים על האשה בספר: יחסו של הפילוסוף אל אמו הוא פרק טראגי בחייו, הוא היה בן תשע-עשרה, כשאמו כתבה אליו שאינה רוצה לראותו בביתה אלא כאורח ארעי, עם זכויותיו וחובותיו של אורח. „התנהגותך גורמת לי נדודי שינה וחלומות רעים כאורח ארעי, שגינה מתוקה“. עשרים-וארבע שנים לא ראה את אמו אף על פי שחי בקרבת מקומה, דעתו שינה האשה השפעה השפעה מכרעת על-ידי יחס זה אל אמו ושל אמו אליו, אך האם מחוייבים אנו כאלו לקרוא את כל השתכחויותיו של הפילוסוף על האשה? הופעת ספר אינה אצלנו ובעינינו דבר-שלימה-בכך שאפשר להתענין ולהתענג בסגנון-קליפתו ולזרוק את תוכו, הספר משפיע. האם רצויה לנו באוירה שבה אנו חיים ההשפעה הזאת? נשינו נושאות בעול הגבר וממשיכות, בדרכים של היום הזה, את המסורת הנעלה של אשה ואם בישראל. האם רצויה לנו ספרות מדעית כביכול על „כבוד האשה“ האומרת (ע' 67): „כל הנשים כולן עומדות כאיש אחד נגד כל הגברים כולם, המחזיקים בכל הנכסים הגשמיים שבעולם מחמת יתר-כוחם הגופני והרוחני מטבעם, הן עומדות מול אויבן המשותף שיש לנצחו ולכבושו, ומשיכבושו אותו יגיעו גם לידי רכישתם של הקניינים הארציים, ולהתכלית זו כלל גדול הוא של כבוד כל מין הנשים, שלא להזדקק בשום פנים לגבר בלא חופה וקידושין, כדי להכריח כל אחד ואחד מהם מן הגברים לנישואין, להטיל עליו מעין כניעה, ולשקוד על-ידי כך על תקנתו של כל עולם הנשים“. צר לי עליכם, אותיות-הדפוס העבריות, שהייתן רגילות להצטרף לידי פסוק מפסוקי „אשת חיל מי ימצא“ שהכרחתן להסתדר כדי לבטא חכמה זו של הפילוסוף, והדברים על האשה ועל כבוד-המין שלה ועל הקנוניא נגד הגבר ארוכים.

מן הדברים היפים ביותר שנאמרו בחיבור זה הם הדברים על השמחה (ע' 19): „שכן מידה נאה זו שכרה בה כל רגע ורגע, שכן שמח האדם, לעולם טעמו ונימוקו עמו, והטעם — הוא גופה, ששמח אדם, אין כמידה זו לשמש במקומו של כל קנין ונכס, ואילו היא עצמה אינה בחלוסין, צעיר הוא האדם, יפה, עשיר, מכובד, שוב אתה שואל, אם רוצה אתה לעמוד על אשרו של זה, אם הוא שמח בחלקו, ואילו שמח

האדם שוב לא איכפת אם צעיר הוא או זקן, זקוף או מגובן, עני או עשיר, הוא מאושר... כל המרבה שחוק הוא מאושר". מעניינים ומפתיעים היום הם דבריו על האנגלים הגרמנים (ע' 59): "זולה ביותר היא הגאוון הלאומית, שכן מעידה היא על הדבק בה שחסר הוא סגולות אישיות, שהוא יכול להתגאות עליהן, שאם כן לא היה נאחו בדברים, שמיליונים מרובים כליכך שותפים בהם. גדולה מכן: כל המוזק במעלות אישיות ייטיב להכיר ברורות את מומי אומתו, שכן תמיד עומדים הם לנגד עיניו, אבל כל שוטה עלוב שאין בו בעולמו כלום להתגאות עליו נאחו באמצעי אחרון, היא האומה, שהוא מתייחס אליה במקרה, ומתגאה עליה: כאן מוזיחה עליו דעתו והרי הוא מוכן ומומן מתוך הכרת טובה להגן בידיו וברגליו על כל מומיה וסכולותיה, לפיכך מוצא אתה בין חמשים אישים אנגליים, למשל, אפשר לא יותר מאחד, שיסכים לדבר כשהיו סחים בבוז הראוי לה בצניעות (? כנראה צ"ל: צביעות, במקור: Bigotterie) המטומטמת והמשפילה של אומתו: אבל אחד זה ודאי בעל מוח הוא. הגרמנים חפשים הם מן הגאוון הלאומית, ובכך ראייה על ישראל". אמנם במקום אחר אומר הוא על האנגלים (ע' 231) שהם "הנבונה ויקרת-הרוח שבאומות אירופה", דרך אגב: תהלה זו נאמרת כאן על האנגלים בגלל הפתגם השרוי בפייהם: "לעולם אל תכנס לדברי חברך".

הארכת את הדיבור על הפרק הראשון של הספר, הוא "אמרות בנינת החיים" התופס את מחצית המבנה שניתן לנו. המחצית השניה מכילה חמשה חלקים: (א) על מלאכת סופרים ועל סגנון, (ב) על קריאה ועל ספרים, (ג) על דעת-קהל, בקורת, הסכמת הבריות, תהלה, (ד) מחשבה עצמית, (ה) על לשון ומלים. אילו היתה ההוצאה נותנת לנו רק את הפרקים האלה ומוסיפה עליהם את הפרקים הפילוסופיים-ממש של הספר שהשטמו בתרגום לגמרי, היינו מרוויחים. בפרקים אלה נאמרו דברים חשובים על השפה ואופן הכתיבה, כגון (ע' 135): "יחשבו הסופרים כבעל שא-ירוח וידברו בלשון כל אדם. לעולם יהי אדם סח מלים שכוחות ויאמר דברים בלתי-שכוחים", ששוב לא ימצא אף ביטוי אחד נבוב, ריק, או קל, אלא ההרצאה תהי בכל מקום קצרה ומובהקת, והרעיון המובע ימצא בה את ביטויו ההוגן והנזח, גדולה מכן, שיהיה מלא חן ותנועה. מכאן אתה אומר: אין לכוון את המלים וצורות-הלשון אלא להגדיל את הרעיונות, כשם שאדם המחליט זקוק לריבוי בשרו ולא לקצוץ בגדיו, שיהיה בידי הגוף למלא את הבגדים במקודם" (ע' 140). או כנגד הכתיבה המעורפלת (ע' 141): "אין סופר זה נותן את דעתו על הקורא, הרי הוא כותב כאילו הוא משיח עם עצמו, והרי בדין שיהיו הדברים בחינת דו-שיח, ודו-שיח שבו חייבים יתר חיוב על ביטוי ברור, הואיל ואין שאלתו של השני נשמעת, ודוקא משום כך דין שלא יהא הסגנון סובייקטיבי אלא אובייקטיבי, והלכך חובה לסדר את המלים כך, שיהיו כופות ממש את הקורא לחשוב אותה מחשבה, שחשב אותה הכותב".

בשביילנו חשובים בחלק זה של ההגיונות הדברים שנאמרו ברישא של הפרק, על הקריאה ועל הספרים" (ברישא, שהרי בסיפא נזכר המחבר בפילוסופיה של היגל ושוב מתחילה פרשת גידופים החוזרת מדי פעם בפעם). כאן אמר שופנהאור דברים חשובים על התועלת שבקריאה, אך גם על הנזק שבקריאה בלתי-פוסקת המחניקה את המחשבה העצמית (ראה על כך גם ע' 189). כאן ימצא הספרן עידוד רב כשהוא ייעץ לקוראיו שלא לקרוא דווקא את הספר החדש, האחרון, אלא "קרא בשקידה את הראשונים, את הראשונים האמתיים, דברי החדשים בענין זה אינם חשובים ביותר" (ע' 154). "בכל הדורות מוצא אתה שתי ספריות... האחת האמתית והשניה המדומה בלבד. הראשונה גדלה והולכת עד היתה ספרות קיימת לעד... מייצרת באירופה פחות מתריסר חיבורים במשך מאה שנים, ברם הללו קיימים ועומדים. השניה דוהרת ומקפצת... ברעש ובהמולה... ומביאה שנה שנה כמה אלפים של חיבורים לשוק, ברם, כעבור שנים מועטות שואלים הבריות: היכן הללו? היכן פרסומם הקודם הרב? ולפיכך יכול אדם לקרוא את הספרות האחרונה בשם הספרות הזורמת ואת הראשונה בשם: הספרות העומדת", ובאשר לספר חדש שן שגמרת את קריאתו מצווה הנך, לקראו מיד פעמים [המלה החשובה "מיד" sogleich השמטה בתרגום], במקצת משום שהדברים על צירופיהם נתפסים יותר טוב בקריאה שניה ותחילתם של דברים משתמרים יותר כשעמד אדם על סופם, ובמקצת משום שלאחר כל

עמד אדם מביא עם קריאה שניה הלך-רוח-ונפש שונה מזה של קריאה ראשונה". אך לא יצאת את ידי חובתך גם בקריאה שניה, כי „אין התורה מתקיימת אלא במי שחזר עליה מאה פעמים ואחת". חשובים הם גם הדברים על הצורך בידיעת הלשונות העתיקות: „אותו יום שיפסק תלמוד הלשונות העתיקות, תקום ספרות חדשה שתעמוד על תכתובת ברברית, שטחית ונקלת" (ע' 157).

תרגום הספר הוא, כאמור, מעשה ידי אמן, אף כי דרכו של המתרגם להכביד על הקורא (כגון כשהוא מתרגם את Amtsehre ב„כבוד-המשימה" במקום „כבוד-המשרה"). אך בדרך כלל יתפלא כל מי שישווה את התרגום עם הכלי הראשון, על אמנותו של המתרגם להחליץ מן הקשיים של התרגום. וויסלבסקי מעיד על עצמו שבשעת עבודתו נסרה באזנו קללתו של שופנהאור „תחול על ראש כל המשנה משהו מדעת הן בפריזדה והן אפילו בתיבה אחת בלבד", ואמנם הוא הצליח להפקיע את עצמו מן הקללה הזאת ומבחינה זו ראוי הוא גם לתודתנו, אף כי היינו מכירים לו טובה יותר, אילו עמל בתרגומו של הרמן כהן או של רוזנצויג או של היגל המקולל כל-כך בספר זה. הערות קטנות לתרגום. ע' 55: מסופקני אם „גאווה" מתאימה ל" Eitelkeit, Vanitas" של המקור. שופנהאור רוצה כנראה במישחק-מלים עם „הבל, הבלים" ודבר זה הולך לאיבוד בתרגום ע"י „גאווה". ע' 57: Seelenheil אינו „התבוננות הנפש". המונח של הפילוסופיה היוונית von ef hemin תורגם פעם (ע' 64) נכון: „הוא מדברים התלויים בנו" ופעם (ע' 103) לא נכון: „הדבר הקיים ועומד". ע' 98: „אין האבן מעלה בועות בועות באגם" — במקור Sumpf „ביצה". התיבה „דמוי" המשמשת לרוב לתרגום Vorstellung משמשת גם לתרגום של „Gleichnis".

שגיאות-דפוס אחדות: הציטטה מאריסטו ע' 148 אינה נכונה, כמרכן נפלה שגיאה בציטטה מיובנל ע' 19, ע' 131 foris צ"ל fons; ע' 137 Just. צ"ל Inst.; ע' 177 trifante צ"ל trifonante; ע' 162 כוכבי תעשיה צ"ל כוכבי תעיה; ע' 60, שורה 2 להתנאות צ"ל להתגאות.

ראוי לשבח שהמתרגם בהערותיו ציין מדי פעם בפעם כשספר נזכר נמצא בתרגום עברי. לעומת זה לא ניתנה ביבליוגרפיה של ספרים או מאמרים על שופנהאור שיצאו בעברית.

פלגי, יואל, רוח גדולה באה; קורות צנחן עברי. [תלאביב], הקיבוץ המאוחד, תש"ו. 384 ע'.

כשאת מחבורות הצנחנים הארצי-ישראליים כבר עמדה על סף הצניחה לארץ-האויב, התלוצצו הצנחנים ביניהם ברוח טובה ושאלו: מי ומי יספר לעולם, עם תום המלחמה ובשובם הביתה, את ההרפתקאות המזומנות להם בוודאי. חיים אַנצ'ו סירני, איש-העט המובהק, לו נאה לספר ואף רצה לספר, אך לא זכה, ואת סיפורו לקח עמו אל בור קבר-האחים העצום של דאכאו. תעלומה אופפת את דרכו האחרונה ואת מותו מידי מרצחים-פאשיסטים. חנה סג"ש, המשוררת מבטן-ומלידה, שגודל כשרונה נודע אך אחרי מותה, רק חבריה סיפרו עליה ואילו היא עצמה שלחה לנו במו ידה גץ קטן בלבד מן המדורה שהדליקה בגופה, הוא שירה העברי — „אשרי הגפור".

אולי מותר לשער, כי גם מותם הוא-הוא שדובב את יואל לספר לנו על אותה פרשת הצנחנות העברית בה לקח חלק שכס אחד עם חברים שרובם חזרו ומקצתם אבדו בדרך. רבות ושונות היו השליחויות שמילאו בני הישוב במלחמה זו למען הצלת אחים-יהודים ובתוך המערכה הכללית נגד האויב. אבל לא היתה שליחות שכל-כך מעט ידענו עליה בשעת ביצועה, כמו השליחות הצנחנית הזאת. שהרי אם רצה ששת מיליוני היהודים נעשה לעיני השמש, כמעט בפומבי גדול, ואם מעשייה-ההצלה המעטים היו צריכים להעשות במחתרת, הרי שליחות-ההצלה של הצנחנים נתגשמה בסתר-סתרים ממש. אכן, עוד לא היתה כשליחות זו. סימנה המובהק ביותר הוא אולי הבדידות שבה

שְׂרֵי הַשְּׁלִיחַ הַזֶּה, בְּרִידוֹת שֶׁאֵין לָהֶן נִיב, וְעוֹד נִדְמָה, כִּי הַסְּמֵל לְכָל מַה שֶׁמְקוּפֵּל בָּהּ
הֵיא עֵצִים הַצְּנִיחָה: זֶה הַיּוֹנֵק בְּלִילָה, כְּאֲחֵד־יְחִיד לְתוֹךְ הַחֲלָל הַרִיק; זֶה הַחֵינְתָּקוֹת
מִן הַחוּט הַדָּק הַקּוֹשֵׁר אֶת הַמַּצָּנָה אֶל הַמְּטוֹס, כְּהֵינְתָּקוֹת מַטְבֹּרָה שֶׁל הַהוּוּיָה הָאֲנוּשִׁית
הַרְגִילָה; זֶה הַדְּאִיָּה בַחוּשֵׁךְ בֵּין שָׁמַיִם לָאָרֶץ וּלְבִסוּף — הַנְּפִילָה עַל אֲדָמָה זֹרָה, בַּתוֹךְ
סְבִיבָה זֹרָה בְּלִי לְדַעַת לֹאֵן נִשְׁאֲתָךְ הַרוּח...
*

י"א פְּרָקִים בִּסְפָר:

„מִשִּׁירוֹת לִשְׁרִירוֹת“: מַחִיל־הַרְגִלִּים הַיהוּדִי בַתוֹךְ הַצָּבָא הַבְּרִיטִי לִשְׁרִירוֹת בְּעַנְי־
הַאיִנְטֵלִיגֵנְסֵי הַקְּשׁוֹר עִם הַלּוּחִמִּים הַפֶּאֲרִטְזִיאִנִים בְּאַרְצוֹת־הַבַּאֲלָקָאן וְהַדּוּאָג הַחֵייל הַבְּרִיטִי,
לְטִיִּים שֶׁנִּפְּלָ שָׁם בְּשִׁבְיָה. כֹּאֵן בָּא הַתִּיאוֹר הַנְּפִלָא שֶׁל צְנִיחַת־הַאִימּוֹן הָאֲשׁוּנָה (בְּסִבִּיבַת
הַמוּשָׁב נְהַלֵּל): „רִיחַפְתִּי בֵּין שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, פְּתָאוֹם הַרְגִשְׁתִּי אֶת עֲצָמֵי חֲפְזִי, בְּגוֹף וּבְנַפְשִׁי,
אֲדוֹן לְעֲצָמֵי, אֲנִי יְחִידִי בַחֲלָל הָעוֹלָם, אֲנִי וְהָעוֹלָם — וְאֵין זֹלַתְנוּ“.

„עַל הַסֶּף“: קְבוּצַת הַצְּנַחְנִים הַמְּתַרְכָּזִת בְּקִהִיר שְׂרׁוּיָה בְּצִיפִיָּה מִמְּרַטֵת עֲצָבִים
לְיוֹם בּוֹ יִצְאוּ לְדֶרֶךְ הַרְחֻקָה, וְיִכּוּחַ סוּעֵר בֵּינֵיהֶם לְבִין עֲצָמָם וּבֵינֵיהֶם לְבִין הַמְּפַקְדָה:
כִּיצַד לְצַנּוֹת? מַתִּי? וְלֹאֵן? — כִּי יֵשׁ גּוֹרְסִים „קְפִיצָה“ לְתוֹךְ אֲרִץ־הַפֶּאֲרִטְזִיאִנִים עַל־מַגַּת
לְהַסְתִּיעַ קוּדֵס־כָּל בְּעוֹרַת יִדֵינֵם, וְיֵשׁ גּוֹרְסִים „קְפִיצָה עִיּוֹרַת“ — יִשָּׂר לְתוֹךְ אֲרֶץ־הָאוֹיֵב.
יּוֹאֵל נִמְנָה עִם הָאֲחֵרוּנִים, לְפִי שֶׁהַדֶּרֶךְ הַקְּצָרָה הֵיא הַפַּעַם הַנּוֹכָחָה וְ„אֵף אֵם הֵיא מְסוּכָּנַת
יּוֹתֵר“ — כִּי אֵין פְּנָאֵי לְחַכּוֹת! עוֹד חוֹדֵשׁ, עוֹד שָׁבוּעַ, וְאוּלֵי רַק עוֹד יוֹם אֶחָד וְגַם הַנּוֹגְרִיָּה,
מִרְכּוּז הַשְּׂאֲרִית הַיְּהוּדִית הַגְּדוּלָה, תִּפְּסַל בִּידֵי צְבָאוֹת־הַנָּאֲצִים.

הֵיחָה צִיפִיָּה, הֵיחָה דְרִישָׁה בְּמַפְגִיעַ וּבְכִלְזוֹת אֵיחָרוֹת הַמוֹעֵד. בִּרְץ 19 בְּמָרֶץ 1944
נּוֹדַע כִּי קְלַגְסִי־הַשְּׁלֵר פִּלְשׁוּ לְמַדִּינַת־הַמַּאָגְאִרִים, וּבְאֵינְ־בְרִירָה הוֹכְרַע אִיפּוֹא הַיּוֹכּוֹחַ לְצַד
הַצְּנִיחָה לְיוֹגוֹסְלָבִיָּה.

בְּדֶרֶךְ לְשֵׁם תַּחֲנַת־בִּינָיִים בְּאִיטְלִיָּה, יָמִים וְלֵילוֹת בְּמַחֲצִצְתוֹ שֶׁל חַיִּים אָנְצוּ סִירְנִי.
אֲכַן, מְכַל מַה שֶׁנִּכְתַּב עֲלָיו עַד הַיּוֹם — אֵלָה הֵם הַדְּבָרִים הַנִּלְכָּבִים, הַחֵיּוֹנִיִים בְּיּוֹתֵר, לְנַגַּד
עֵינֵי הַקּוֹרָא קִמָּה דְמִוּתוֹ הַנֶּאֱמָנָה שֶׁל אָנְצוּ: מִרְצוֹ הַתּוֹסֵס, בְּסַחְחוֹן הַלִּיכּוֹתָיו, אַהֲבָתוֹ לְאִישׁ
הַפְּשׁוּט וְהַתְּנַדְּבוֹתוֹ הָאֲחֵרוֹנָה לְהַצִּיל אֶת מַעַס הַיְּהוּדִים שֶׁטֶרַם הוּשְׁמָדוּ בְּצַפּוֹן־אִיטְלִיָּה (כְּדַבְּרִיָּה).
„כִּי אָדָם זֶה לֹא הֵיָה יְכוֹל לְהִיּוֹת רַק שׁוֹלַח וְלֹא שְׁלוּחַ. בֵּן אֲרַבְעִים הֵיָה, אֵךְ לֹא נִרְתַע מְכַל
תְּכִנִּית נְעוּת, לְקַפּוֹץ מְאוּרָוֶן, לְהַתְחַפֵּשׂ, לְצַאֵת לִיעֵרוֹת, לְהִלָּחֵם מִלְחַמַת־פֶּאֲרִטְזִיאִנִים...
לְבוֹ אִמְרָ לּוֹ כִּי לֹא כוֹלְנוּ נַחְזוֹר וְאֵם בְּכִלֵּל יַחְזוֹר מִישֵׁהוּ מֵאֲתָנּוּ. וְעַל־כֵּן לֹא יֵדַע מְנוּחָה
בְּנַפְשׁוֹ, אֵם לֹא יִצָּא אֵף הוּא בְּאוֹרַת דֶּרֶךְ“...

„בְּעֵירוֹת יוֹגוֹסְלָבִיָּה“: עִם הַפֶּאֲרִטְזִיאִנִים שֶׁל טִיטוֹ, הִיפּוֹשִׁי־דֶרֶךְ אֶל הַגְּבוּל, אֶל
מַעְבַר לְהוֹנְגְרִיָּה, פְּגִישָׁה עִם פֶּאֲרִטְזִיאִנִים וּפֶאֲרִטְזִיאִנִיּוֹת בְּקֶרֶב וּבְמִנְחוּהָ, בְּלִילָה סְבִיב
לְמַדוּרָה וּבְמַעְגְלֵי־הַרוֹקֵדִים בְּיוֹם חַג. פְּגִישׁוֹת בְּצִיבוֹר וּבִיחִידוֹת הַטְּבוּעוֹת בְּחוּתֵם שֶׁל חֵן
הָאָדָם הָאֲרִצִּי־שִׂרְאֵלִי, אִישׁ הַקְּבוּצָה הַעֲבוּדָה בְּמַגְעוֹ הַבְּלַת־אֲמַצְעִי עִם הָאִיכָר וְעִם הַפּוֹעֵל
בְּאֶרֶץ זֹרָה, הַלּוּחִמִּים אֵף הֵם עַל חִירוֹת, מוֹלַדְתָּם וְעַל זְכוּתָם לְחִיוֹת כְּבִנְי־חוּרָן, לֹא מִשׁוֹר
עֲבָדִים לְמַשְׁתַּלֵּם מְכוּוֹץ, וְלֹא עֲבָדִים לְאֲדוֹנֵיהֶם הָאֲצִילִים מְבַפְּנִים, כִּי מִי עוֹד כְּאֲחָד מֵאֲתָנּוּ
יִבִין — אֵם לְבוֹ פְּתוּחַ וְדַעַתוֹ רַחֲבָה — לְמִיּוֹג טְבַע־שְׂרֵשֵׁי זֶה שֶׁל מִלְחָמָה עַל הַגְּשֻׁמַּת
מְאוּרִים לְאוּמִים וְסוֹצִיאִלִים כְּאֶחָד?

„בְּכַף־הַקְּלַע“: אַחֲרֵי טְלִטוֹלִים וּנְסִיוֹנוֹת מְסוּכָּנִים הַעֲבִירוֹם גּוֹנְבֵי־גְבוּל לְהוֹנְגְרִיָּה.
וְהֵנָּה הֵם בְּבִדְאֵ שֶׁט, בַּתוֹךְ לִוְעוֹ שֶׁל הָאֲרִיָּה, גִּישׁוּשִׁים רִאשׁוֹנִים, פְּגִישָׁה רִאשׁוֹנָה עִם
חֲבָרִים מִשְׁכַּבֵּר הַיָּמִים, וְכִבְרָה הֵם נִרְדָּפִים עַל צוּאֲרָם, קוֹרִירוֹת וְשִׁלְטוֹן־עֲצָמֵי מוֹפְלָא שֶׁל
אָדָם הַמְּמַלָּא שְׁלִיחוֹת גְּדוּלָה, שְׁעָה שְׁהוּא הַחֵייל וְהַגְּנָרָאֵל, הוּא הַמְּכַרִיעַ הוּא הַמְּבַצֵּעַ, הוּא
הַמְּתַכֵּן אֶת הַתְּכִנִּית הוּא הַמוֹצִיאָה לְפוֹעֵל, וְגַם בְּשַׁעַה שְׁכִלְבֵי־הַצִּיֵּד בְּעַקְבוֹתָיו — וְהֵן
אֵלוֹ עֲשׂוּיִים לְהַבְיָא כְּלִיָּה בְּמִשְׂרִים — עוֹד יֵשׁ בּוֹ בִּיּוֹאֵל, בְּהַמְצָאוֹתָיו, שְׁמִינִית שֶׁל הוּמוֹר,
בְּהִלְכָה אֶקְסִיבִית זֶה לְקִרְאָת הַמוֹת לְמַעַן הַצִּיל אֲחִים מֵהַרְגַּ עוֹד יֵשׁ שְׁמֵךְ מִן הַמִּשְׁחָק
עִם הַמְּקָרָה הַמְּצִיל אוֹ הַמְּפִיל בַּפֶּח.

וְהֵנָּה יּוֹאֵל נַחֲפֵס וּזְמַרְמָה אַחֲרָיו גַּם חֲבֵרוֹ פֶּרֶץ הַגִּיעָה נִדִּידַת־הַסִּיּוּרִים — „מְסוּחֵר
לְסוּחֵר“, יֵשִׁיבָה כְּכֹלָא הַפֶּאֲשִׁטְסִי, הַנָּאֲצִי, חֲקִירָה וְעֵינִיּוּיִם, נִדְמָה: לֹא יוֹכֵל אָדָם לְשַׁאֲתָם,

ואף על-פי-כן: איגילוי הסוד האחרון. בתוך היאוש התהומי — נסיון כמעט מטורף לקפד בעצמו את פתיל חייו. — איני זוכר בספרות קטעים מעין אלו של תיאור התאבדות, של תיאור ההתרחשות בנפש אדם שהוציא על עצמו פסק-דין של מוות. כאן, בבית-הסוהר, ברחוב-מארגריטה שבבולפשט, נפגש יואל שוב עם חנה סג"ל. ובהמשך הדברים הוא מספר לנו —

„איך נפלה חנה? איך עונתה, איך נפגשה עם אמה, איך הוצגה לפני הברירה: להקריב את הסוד או את האם. הרי „לא יימצא אדם בעולם כולו שיגיד: אני הייתי בוחר במות אמי... האומנם אין? יש!“ (כך מספרת חנה ליואל), „יש אדם אחד: אמה. לו שאלתי את פיה, היתה אומרת: עליך להקריבני. שמעתי את קולה מצלצל באזני — בוגדת אל תהיי!“ ואחר-כך המשפט ופסק-הדין של מוות. אין חנה מבקשת על נפשה. ביד בנובמבר הועלתה לגרדום. חבריה בכלא שמעו את היריות. אבל רק לאחר שעות מספר נודע להם הדבר: חנה הוצאה להורג — ואתה הקורא, כלום לא תראה עצמך לרגע כאילו גם אתה בין יושבי התא בכלא זה יחד עם יואל ותבריו ויחד עמהם אתה חוזר על דבריו של יואל כמי שאומר „קדיש“: „היא היתה האדם הנפלא ביותר שראיתי בחיי...“

וכטלטלת-סערה באים הפרקים האחרונים שבספר: „הבריחה“, „השחרור“, סך-הכל: „משלושים-ושנים שיצאו לדרך חסרים שבעה... שאלתי את עצמי: המזדקת היתה ההליכה בדרך הזאת? החייבים אנו, אם זכאים כלפי קדושינו? וידעתי כי הכף הכריע לזכות“. וכך ממשיך יואל בסיכום, כך הוא רשאי להמשיך: „ואף אילולא הגענו לכלל פעולה, ולו כל השלושים ושנים ואתם עוד מאות היו נתפסים בכף — כדאי היה הדבר, כי עצם בואי על שליח בימים אלה, אף השמועה הדמיונית כמעט על הימצאם של שליחים מתארץ היתה מחיה נפשות, מציתה להבות“. — עתה הוא מונה אחת אחת את הדמויות שפעלו בעלילות הספר הזה, יהודים וגויים, מנין פשוט אך דומה לצלזול פעמונים ברוח גדולה, עד שלבסוף נשמע האקורד האחרון, עם המראתו שוב בדרך לארץ: „עברנו מעל ג'ירק. שקט. לובן-שיש הבהיק בין העלים. הרי זה בית-קברות... בית-הקברות היהודי בשדות קאראסטור. שם בין הקברות — קברה של חנה. בקצה בית-העלמין מזדקרת ארובת בית-חרושת מופצץ, כמו אצבע מזהירה: אותנו אל תשכח...“

לא. יואל לא ישכח. עצם כתיבת הספר הזה היה בה משום המשך שליחותו, ואולי גם התימת שליחות אחת לקראת שליחות אחרת. ואולם אנתנו הקוראים, אלינו מופנית התביעה הזאת. לנו, לנו רומזת האצבע... מ. ד.

לכל המעוניין בחינוך ילדינו

בהוצאת המרכז לחינוך וארגון עובדי הופיע קובץ
אינדיודואל-פסיכולוגי

בתוכו:

אלפרד אדלר / מקורו והתפתחותו של רגש הנחיתות ותוצאותיו (תרגם משה חלפן)
מתוך גליון אינדיודואל-פסיכולוגי בשאלת חינוך הילד הקשה (ד"ר ע. פרידמן)
ארוין וקסברג / תולדות התפתחותה של האישיות, רגש הנחיתות, תשוקת העדיפות, הרגש החברתי (תרגם משה חלפן).

ד"ר קלרה פרלברגר / עבודה אינדיודואל-פסיכולוגית בכיתה לילדים מפגרים.
שושנה זיידמן / קיום לפסיכולוגיה של הילדות.

אלפרד אדלר / צורך-החיבה של הילד (תרגם יהודה ארליך).

קורט זלמן / למניעת התהוות קשיי-חינוך בכיתות היסוד (תרגם יהודה ארליך).
להשיגו במשרד המרכז לחינוך, דיונון 32 (ת"א, ת. ד. 77)

הזו, חיים. אבנים רותחות; סיפורים. תל־אביב, עם עובד, תש"ו. 250 ע'. (הזו, חיים. כתבים. 199 ג') (1907 "לדור").

קובץ הסיפורים, אבנים רותחות" כולל עשרה סיפורים, שראו אור בזמנים שונים ובכתב־עת שונים. רק שנים מבין הסיפורים אינם שאובים מחיי האחד הוא הסיפור: "חתן דמים", שתוכנו מוסב על המסופר בתורה בדבר צפורה אשת משה (שמות ד', י"ח—כ"ו). סיפור זה — מבפרי יצירתו של הזו (בתפרסם ב"התקופה", כ"ה) — הוא כולו פרימיטיבי: בתוכנו, בצורתו ובסגנונו. האידיאה שבו — במידה שהיא ברורה — מזורה למדי והלשון העשירה והמוצקה, קשת־הציורים והביטויים ספק אם היא מתאימה לתוכן הפרימיטיבי של הסיפור הזה. הסיפור השני "אש בוערת" — קורותיו של חלון, שעבר את כל אימי הפרעות של פקלורה, את כל הסכנות שלאחר המהפכה ברוסיה, ותוך חירוף־נפש הברית את הגבול ועבר לעיירה בביסרביה, בדרכו לארץ־ישראל. בסיפור זה מצויים הקיום העיקריים של כל סיפורי־המהפכה של הזו: תיאור התפוררותה וחורבנה של העיירה היהודית הנתונה בידי גורל רב־עלולים, יחס של גלגול מצד המחבר לגבורים ולתופעות שהוא מטפל בהם, ועם זה: חריפות התפיסה ועזרה־החוויה. ובעיקר — לשון עזת־ביטוי, שפורצת את הנוסח המקובל והיא חפשיה בציוריה החדשים, שפעמים שהם גם מסורבלים ומתמיהים.

שמונה סיפורים שבקובץ הם מחיי הארץ. שלושה מאלה ("בעלי תריסין", "גלגל החזור", ו"ירחם השם") — הם מחיי התימנים, נושא שהזו עסק בו בהרחבה ב"היושבת בגנים" ואמנם, בסיפורים שלפנינו אין משום חידוש לגבי הידוע לנו מקודם וחוזרת בהם דרכו המיוחדת של הזו באמנות הסיפור ובתפיסת הנושא המיוחד הזה.

הזו הנאוטורליסטן חושף את כל הנגעים והיצרים, קטנות־המום והחולשות של האדם. פורץ הוא את השיגרה של ראיית חיי התימנים באסקלריה של האידיליה והרומנטיקה. המי דות התרומיות, כביכול, אורחות־חיים. שהם תוצאה של רציפות־דורות. ערכים מקובלים של מסורת. ידעת־תורה וכיו"ב אינם בעיניו אלא עטיפות חיצוניות שמתחתן מוצא הוא תעוזים, חוסר־היגיון מעשית־רמית והרהורי עבירה.

הנה לפנינו מרי סינחס אלהג'אם (ב.גלגל החזור), תימני זקן, עני מרוד, שדירתו דולפת בימות־הגשמים ומלאה שרצים ורשמים בימות־החמה, — והוא עצמו כמעין המתגבר, ופיו גובע חידושי־תורה וציורופים והמצאות, כמים שאין להם סוף. והוא יודע להשפיע בכוח־פיו על ידידו מסעוד — אף הוא עני מרוד, והולך בטל. והנה לפנינו שורה של זקנים (ב.גלגל תריסין). כולם מנכבדי העדה התימנית, בני־אורין, — והם מקנאים זה בזה, שומרים כל אחד על כבודו, כילדים אלה ממש. ואם האחד מהם לוקה בגופו הריהו מאמין. שנקמת חברו היא זו, שכן תלמידי חכמים נוקמים וגוטרם והם שליטים בכוחות העליונים... וב"ירחם השם" — מסופר על הצעיר סעדיה עריקי, שפוטר מעבר־דתו מחמת אי־התגייסותו לצבא, והוא אחז לשוא בכל מיני מאמצים ותחבולות כדי שאשתו תלד ואז ממילא לא תחול עליו חובת הגיוס... בשני הסיפורים "הרת־עולם" ו"חבית עכו" רה" מכירים אנו את משפחת הירשפלד, שעל־תה מגרמניה ומלוסיפה לשמור על המנטליות הגרמנית שלה. אבי המשפחה אינו תופס את ההווי החדש והתנאים החדשים, והוא מקטרג על הסדרים והתושבים שבארץ. והבן, שגדל על התרבות הגרמנית, אינו טועם בארץ הזאת אלא רומנטיקה נושנה. ולעומת האב והבן הירשפלד ניצב אחד מבארי־הבית שלהם — מירושקה, היהודי ממזרח־אירופה, חס־מוג עד כדי רתיחה, חריף ושנון, השופע דעות מקר־ריות על מהלך ההיסטוריה ועל גורל היהודי ועל מדיניות העולם.

בשני הסיפורים הללו מגלה הזו את מלוא־כוחו בתפיסת המהות המיוחדת של שני העו־למות — היהדות הגרמנית והיהדות המזרח־אירופית.

בשלושת הסיפורים "דרבקין", "הדרשה" ו"מת של מצוה", עוסק הזו בטיפוסים תמהו־ניים מבין עולי מזרח־אירופה. הנה הזקן דרבקין, עסקן ציוני ותיק מרוסיה, שבארץ לא נתן עליו איש את דעתו והוא סובל בסתר רעב ובזיונות, ומרוב אכזבות ומרייות כופר הוא באמונת־חניו ומוצא רק דופי בציונות ובמציאות החדשה בארץ. והנה יודקה — סתת לפי מקצועו, שהוא משבר סלעים ביום, ובלילות הוא יוצא לשמירה — בחור, שמעולם, לא היה דברן, מעולם לא דרש ברבים, לא התווכח באסיפות ובעידיות, ופתאום שלח הוא רסן מלפניו ומשמיע דעות מקוריות ומפתיעות.

למעפיל שזה עתה הגיע ארצה, התאחדו לשם מטרה אחת: החיאת הימאות העברית. ההתחלה קשה ודלה: כמה צריפים רעועים, שלוש סירות, על משטח חולות ומול ים סוער.

לילה... שקט... אל הדייגים הנמצאים בים נלווה אביגדור איש הפלחה הרוצה להוכיח לחבריו שגם במקצוע זה אין דבר שתקצר ידו מעשותו. שני חבריו במשק ייאצו הלילה לעבוד כדי שלושה, כי הוא, אביגדור, הענק, רבוץ על קרקעית הסירה ונאבק עם מחלת הים שתקפתהו. קשה לו לאביגדור להשלים עם כשלונו זה אשר יחד עם הקנטותיו ותל צותיו של עמנואל ייהפך לשיחת היום בקבוצה, ומי יודע אם לא רב יהיה המחיר, אם לא יתקררו יחסיה של אדית אליו בגלל כשלונו זה.

... ושוב לילה, עתה אין הים שליו עוד. הוא גועש, קוצף, הורס אל גבעת החול ומאיים על יסוד הדל שהוקם. החברים נמצאים איש על מקומו, מי בשמירה על גג בית הילדים שהרוח לא תשאהו ומי ליד הסירות. לבם גם בגשם השוטף ובסערה. אליהו, המדריך מקבוצת העמק ועמוד-התווך בחברה צעירה זו, דואג לכל ומנצח על העבודה. שלושת ילדי הקבוצה הם נושא דאגתם העיקרית של החברים כולם. מביאים את הילדים אל מחסן הדיג, המקום הבטוח ביותר. אולם גם עתה, לאחר שהובאו הילדים אל מקום מבטחים, אין החרדה פוסקת. עתה היא מופנית לשלושת הדייגים שיצאו הערב לעבודה, מבלי שים לב לעננים הכבדים שהגיחו מן האופק. נמצאים הם בסירתם הקטנה בלב הים הסוער. הלל בית הילדים מלא זעקות-חרדה של הילדים שהסערה העירתם משנתם וצעקותיה של אסנת שלא יכלה להבליג על כאבה וחרדתה לבעלה חנן הנמצא בסכנה. היחידה ששלטה ברוחה היתה שושנה. גם לה דאגות משלה: האם לא יזכה אורי לראות את בנו העתיד להיולד לו ואשר כה התגעגע אליו? אולם היא מתגברת ומחזיקה מעמד. כי מה יהא גורל הקבוצה אם כל אחד ילך שולל אחרי ה"סנטימנטים" שלו? ובהכרה זו היא מתנערת וגם משקיפה את הילדים הנפחדים ומעודדת את אסנת החרדה.

עם בוקר שככה הסערה. העננים החלו להתפורר, והגלים, כאילו עייפו ממשותבתם, השתרעו בלאט על פני החול הרטוב. החברים מתחילים להתכנס. ועל אף ליל הזוועות לא היתה רוחם רעה עליהם. ולא בודדים הם בחדרתם: אבו סעיד הזקן, מהכפר הערבי הסמוך, מזמינם

בכל הסיפורים שבקובץ זה מתגלה הזו המספר, שסלל לעצמו נתיבה מיוחדת בסיפור העברי. להוט הוא הזו אחר כוחות-האיתנים שבאדם, אחר הוויטאליזם שבו; ועל-כן שש הוא לערטל כל גבור מן העטיפות המרובות, כדי לראותו ולהראותו כמות שהוא. הוא אוחז תמיד בשרשי העצבים, בשרשי היצרים, הוא יורד עד למצולות-הנפש, מקום שם יוקדת האש הפנימית, מקום שם גם האבנים הקשות, הדר-ממות, מותכות ורותחות ומרת-יחות.

הסיפור של הזו מחוסר עפ"ר שטף-מאורעות והתפתחות דרמטית. העלילה שבו מצומצמת בתכלית הצמצום. ובכל-זאת אצורה בסירפור מתיחות פנימית, אצור בו להט רב. כי הזו מוצא את רתיחת-החיים, את פעפוע המרץ והחיוניות גם בכל מאורע קטן, ובכל חוויה אנושית-גבוריו הם עפ"ר פשוטי-עם, טיפוסים שכיחים, והזו יודע למצוא ולהבליט בשכיח-את היוצא-מן-הכלל הראוי לתשומת-לב, ובעי-קר רב כוחו בעצוב הדמויות: הן חיות, מוחשות, מפרכסות. אנו חשים בנישמתן, החמה. אנו מבינים לכל העוויה ולכל פליטת-פה שלהן. וזו אף זו: הזו אינו נרתע גם מפני בעיות ודעות, שאינן נחלת הרוב ושאין בגדר המוסר-כמות והמפורסמות. שונא הוא את השגרה והפשרה וחותר אל האמת העירומה. גם כאן בוחר הוא באבנים הרותחות.

בעיה בפני עצמה היא לשונו של הזו, לשון, שאינה יודעת את הנוסח היבש, הקר, המהוקצע, אלא אף היא חותה וקולעת אבנים רותחות. לשונו משופעת הידושים וצירופים שהם שואפים גם מפי העם וגם ממקורות ספרותיים והזו מגלגל בביטויים באופן חפשי, מפתיע בצירופים מקוריים, אך לא פעם גם בצירופים מחוספסים. ויש גם המלון לא ישיע בידי הקורא להבין את כל הסתומות.

הקריאה בסיפורי הזו אינה קלה. יש סיפורים, שרק בקריאה שניה או שלישית אפשר לעמוד על טעמם וליהנות מהם. ברם, קורא טוב לא יירתע, והוא יבוא בלא ספק על שכרו. מ. ג. ל.

בראדון, פ. תלם בים, סיפור. מרחביה הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (1946). ע. 264 (ספרית פועלים. נעורים).

מסכת חיים חדשים, חיי יצירה ועמל, נרקמת לעינינו בספר זה. בני נעורים מכל שכבות הארץ, מיליד סימטאות ירושלים העתיקה ועד

לביטוי להנפש ולהשביע את רעבונם, ואף דואג לאלה שלא יכלו לעזוב את הנקודה. לא יצאו שעות מועטות וכבר שוקקת הסביבה השוממה והחרבה מאות חברים שנועקו מכל הנקודות שבסביבה, שנטשו את עבודתם וחשו לעזרה. בתוך זרם האנשים שנהרו לקבוצה נמצאים גם הורים ששמעו על הסכנה. וחרדו לגורל בניהם. בא הרופא מהעיר הקרובה עם האחות נועה. אחרי שעות של חרדה וצפייה ממושכת נתבשרו האנשים: השלושה נצלו! סירת מוטור הביאתם לתלאיביב ועוד מעט ויגיעו למקום. אכן נגולה מעל הלב — חלפה הסכנה. סיפור זה כאילו מורכב מכמה „רומנים“: פרץ, אדית, יעקב, נורית, אביגדור ועוד — לכולם לבטים ובעיות משלהם והסופר הצליח לקרנם אלינו. במרכז הסיפור עומד אליהו שנשלה מקבוצתו בעמק כדי לכוון את ראשית צעדיו של הנוער. חבריא צעירה זו, האחריות לגורלם, החוץ והמפעל המשותף הם שקשרוהו למקום שומם זה והם שעשו לאל את מחשבתו לחזור אל אשתו שבעמק, אל חייו הקודמים. אשתו, זוהי, החלוצה הותיקה מן הימים ההם — ימי העליה וייבוש הביצות, שכבר הספיקה רבות להרים את תרומתה לבנין הארץ, — שוב אינה מוצאת כוח בנפשה לעזוב את הנקר דה המבוססת והמסודרת ולהתחיל מבראשית. היא באה אל הגבעה וראתה הכל, היינו: את המפעל הצנוע שהצליחו להקים עד כה, — ולא התלהבה מכך. היא ראתה רק את היש, אך לא ראתה את העתיד, את החוץ, האם לא די לה בעשרים שנות עמל, ביבוש ביצות ובקדחת? מדוע אסור לה ליהנות מפרי עמלה? מדוע עליה לנטשו ולהתחיל שוב מבראשית? לא, היא לא תוכל ללכת, אין בכוחה ללכת. היא חוזרת לעמק ומצפה לשובו של אליהו... היא דורשת ממנו שישוב, אך הוא מתמהמה... הוא הלך שבי אחרי אדית מעליית הנוער. הוא טרם מרשה לעצמו להישמע לקול לבו. עדיין הוא קשור בנפשו לחוה שלו וכשהוא מציע את עצמו למפעל ההכשרה, לספינה הראשונה של חברה יהודית, הרי הוא עושה זאת כדי להמלט מפני עצמו, מפני מצונו ולמצוא מקלט במרחקים. שיהיה רחוק מאדית ומחווה. הוא יראה עולם חדש. יתיה חיים חד- שים, ועי' כך, אולי ישתחרר מהתלבטויותיו... רבים הם החברים שדמותם צוירה בספר בקיום מועטים בלבד, שמרובה בהם הנסתר על הנגלה ולדמיון הקורא ניתן כר נרחב.

ברסלבסקי, יוסף, הידעת את הארץ. 190 ב' : ארץ הנגב. (תל-אביב), הו' צאת הקיבוץ המאוחד. תש"ו. 498, [5], לוחות-תמונות, מפות.

רק לעתים רחוקות מצליח מחבר לתת לספרו שם הולם ומתאים כל-כך כמו שהצליח י. ב. בקריאת השם: „הידעת את הארץ“ לספרו זה. בידלעת הארץ נוהגים לראות בעיקר טופוגרפיה היסטורית, ואמנם הספר שלפנינו עוסק גם בבעיות של ענף מדעי זה, אבל הוא מרחיב את יריעתו ומקיף הרבה יותר; בו מוצא הקורא ממיטב הישגי המדע בטבע הארץ — מבנה הקרקע, עולם הצומח והחי, שאלות מים להשקאה, חקלאות של פלחים ובידואים וחקלאות מודרנית של אנשי המצפות בנגב. ובכלל — אין דבר ארץ-ישראלי השייך לאיזור הנידון, שאינו נזכר בספר. הכל יקר ונכבד, הכל ראוי להערכתו. המחבר כורך את הכל יחד, מסכם ומגיש פרקי קריאה מלבבים, שבכוחם להפירות את המחשבה על הנגב ועל גאולתו. זוהי ידיעת הארץ, ידיעה מקיפה ומעמיקה, העשויה לקרב ללבו של הקורא את חורבותיה ושמותיה ולעורר בו יחס יסודי יותר לתחייתה.

הופעת הספר על הנגב בשעה זו, כאשר שלוחי עם ישראל יורדים אל שממותיו להקים בו ישובים רבים, הוא ודאי שירות לאומי נכבד, ואולם כמעט מאליה מתעוררת השאלה: מה טיבו של הספר — האם זהו מחקר מדעי, הנכתב מתוך רצון למצוא את האמת ולספר עליה באובייקטיביות גמורה, או שמא זו ספרות שהוזמן גרמה, ערכה בזמנה, ותו לא?

מבין השורות עולה ומבצבצת אהבתו של המחבר לנושא, שלמענו טרח הרבה לא רק

על יד שולחן הכתיבה; לשמו כיתת את רגליו במרחבי הנגב, עבר באיזור חולותיו, ביקר בכפרים ובהאלי הבידואים וסייר בחורבות של ערי העתיקות, ואכן, אין לראות פגם באהבה זו, ואין בה כדי לקלקל את השורה.

ראינו חוקרי ארץ-ישראל, שמלאו מלבד שליחותם המדעית גם תפקיד אחר: משלחת הקרן האנגלית לחקירת ארץ-ישראל (פלשתיין אַכספלוריישן פונד), שבראשה עמדו המהנדסים המלכותיים קונרד וקיציגר, ערכה את המסע המדעי הראשונה של הארץ, והיא שכללה, עוד לפני שבעים שנה, את הדרך, למסע הכיבוש של צבא אלנבי, והרי אין בזה כדי לפגוע במשהו בערך הרב של החומר המדעי, שפורסם בחמשת כרכי זכרונותיהם. גם ערכו של הספר, "מדבר ציון" ללורנס וזולי לא פחת כלל משום שמתבררו עסקו בחקירת הנגב כדי לשמור על הדרכים המובילות לתעלת-סואץ לפני ההתקפה התורכית-גרמנית עליה. ערכו המדעי של הספר שלפנינו הוא גם בגישתו וגם בעצם הנושא, הדין על נסיון להפריח שממה, על הלוצ'ינג'ים העוברים לפני המחנה להתחזיר לאדמה זו את כוח תנובתה. כל נושא, הנידון בספר, הוא יסודי ושלם.

המחבר הופך בו והופך בו וממצה אותו עד תומו. כזה הוא ביהוד המאמר הראשון שבספר: "לתולדות שאיפתנו לנגב". כאן הובאו בפרטות וביסודיות תכניות מתכניות שונות בדבר הקמת ישוב עברי בנגב; נסיונות דיפלומטיים לקבלת זכות-ישיבה בו, מאמצים בלתי-פוסקים לרכוש מקרקעותיו, הצעות זרות ומזרות על ברית עם בידואים לשם כיבוש הנגב ומעשה משונה של מומר שהלך להקים מדינה בקצה הדרום בארץ מדין. כל הנסיונות הללו עלו בתוהו. שליחי בריטניה בקהיר ראו בנו תמיד מתפרצים לרשות לא לנו ומפריעים להם בשליטתם על המדבר, בכנות ובגילוי-לב הביע זאת לורד קיציגר, הנציב הבריטי במצרים, כשבא להסביר מפני מה אין לאשר ליהודים קניית קרקעות בנגב, בקרבת רפיח: "המדבר הריק הוא המבצר הטובה ביותר על גבול תעלת סואץ". שלושים הפרקים שבמאמר זה — שלושים התקפות של עמנו הן על מבצר המדבר, שתוארו ביד נאמנה, והספר כולו נראה לנו כתולדות ההתקפה השלושים ואחת, שהצליחה סוף-סוף לקרר את המבצר הזה ולתקוע בו יתד. היצלה הנגב להתיישבות? מה הם הסיכויים לכך? על שאלות אלו אין המחבר אף לנסות

את פסוקו. כאן הוא מרחיב את הדיבור על יסוד החקירות של אנשי האוניברסיטה בירד שלים ותחנת-הנסיונות ברחובות, כפי שלמד מפי המומחים לקרקע, להשקאה ולחקלאות. ושוב הוא משתדל-להתדייר את אהבת הארץ ללבו של הקורא, שכן אם זו תכה שרשים ממילא יהיו גם סיכויים ליישובו של הנגב. לחיזוק המחשבה על תחית הנגב דן י. ב. על ישוב וחקלאות בנגב לפניו. לעומת אלף בידואים מירד, החיים כיום בשטחים הנרחבים שמדרום לבאר-שבע, היו בערי הנגב בתקופת פריחתו, שמונים אלף תושבים, בערך. ואף-על-פי-כן אין להגזים בהערכת הנגב לפניו, ויש להמנע מן השיגרה הרווחת בשנים האחרונות, כאילו עמדו בנגב ערים גדולות והיו שם גינות ופרדסים והארץ כולה היתה פורחת. טעות היא: ערי הנגב נוסדו בלב השממה כתחנות מסחריות, וברבות הימים התפתחו והיו לעירי-מסחר, אבל חקלאות כמעט ולא היתה שם. 12 מיליון הדונמים שבאיזור הזה ספק אם גם בימים הטובים שימשו לחקלאות למעלה מאחד או שני אהוזים משטח. בפרק על שבטי הבידואים ניתן בירור יסודי על דרי הנגב, והוא שם לאל את הדעה המקובלת, הרומנטית והחביבה על אנשי המערב, כי הבידואים הם הטיפוס השמי העתיק, טהור-הגזע וכמובן — גם אציל המידות. המכיר אותם מקרוב ועומד על קורותיהם נוכח לדעת, כי רובם ככולם ערבי-רב הם של שבטים ומטות, שהורים בנייהם מרובים מן המקוריים ושרק זה מקרוב באו והשתקעו בנגב. מקומם — בעיקר מצפון לבאר-שבע, ואילו מדרום לה, בנגב גופא, הם מועטי-בדוגמאות של נאמנות המקרא לטבע ארצנו והבנת המקרא בידיעת נוף הארץ ניתנו בכל פרק, וביתר הרחבה בתיאור הרוחם וביחוד — בהסברת הפסוק, "כאפיקים בנגב" ... (תהלים קכ"ו). בפרשת השלום בחופי הנגב וגם השלו בתדבר ניתן הסבר מלא-ענין לדברי התורה לאור הסתכלות בלתי-אמצעית של המחבר בדרכי העוף הזה והופעתו בחופי הנגב. מתברר, שמי שטורה ולומד להכיר את טבע הארץ — דברי התורה מוסברים לו כראוי ואין כל צורך לסרס פסוקים, לשנות ולתקן, כדרכם של כמה ממבקרי המקרא.

לשם הבנת נקודות-המצפה שבנגב בא תחילה, תיאור ההתיישבות על סף הנגב: דורות, רוחמה, נירעם ובארות-יצחק, כי רק

על יסוד הנסיון, שנרכש במקומות אלו, אפשר היה להדרימם עוד ועוד ולהגיע עד לעסלוגי רביבים.

הרשימה הביבליוגרפית שצורפה לספר ערוכה לכל פרק לחוד ולפי הלשונות: עברית, ערבית ושפות אירופה. בהשוואה לספרות הענפה בחקירת ארץ-ישראל בכללה, ניכר גם מתוך הרשימה הזאת, כי חקירת הנגב וידיעתו עודם בראשיתם.

עבר, הווה ועתיד: משולבים בספר זה כאחד, תורה ועבודה, ידיעה ואהבה לארץ מתמזגים בו. והמסיים בקריאתו מאחל למחבר ולעצמו, כי חלק ג' של "הידעת את הארץ" — על ים-המלח, הערבה ומפרץ אילת, — לא יבושש לבוא.

כחלוצים בעבודת השדה והגיר, המבקשים להחזיר עטרת "שבעת המינים בהם התברכה הארץ" לישנה (ועדיין עומדים מבוששים, התאנה והרימון, ותובעים תיקונם) — כן תרים ומבקש שים חוקרינו הצעירים להתחיר את "ישנה" של הארץ ולהשוף כל פינה בה.

גויים רבים כתבו על ארצנו, נזירים וכמרים חקרוה, הם גם פירשו את כתיב-הקודש שלנו, ערכו חפירות ארכיולוגיות ומפיהם שתינו תורתם. עד שקמו לפני שלוש עשרות שנים צעירים שצמחו מקרקע הארץ והחלו חוקרים את הריה ומדברותיה, עתיקותיה ואף את ספר הספרים שלנו — מהדש.

דב אשבל, שמואל ייבין, בנימין מייזלר, ז. וילנאי ועוד, תלמידיהם וממשיכיהם של ר' אברהם משה לונץ, אליהו ספיר והרב ישראל הורביץ איש ירושלים, רובם נולדו בארץ או באו אליה בשחר ימיהם "צברים", אלה כותבים את כתיבת הארץ — ברגל.

וגם להם תלמידים וממשיכים בעיר ובכפר, בני הנוער השומעים לקח תורתם והולכים בעקבותיהם. כאלה מסיעים לראשונה סביב ים-המלח ברגל; כאלה מגלים את "שביל הנחש" במצדה, עליו מספר פלביוס; כאלה מחשפים כתובת ואבני-זכרון.

בין כותבי הארץ תופש יוסף ברסלבסקי מקום נכבד. מאמרו שרוכזו בספרו "הידעת את הארץ" בחלק א' על הגליל ועתה בחלק ב' על הנגב, מפיצים אור רב ומקנים דעת על האזורים השונים של מולדתנו.

לכאורה, כלום כך כותבים ספר בגיאור

גרפיה? אפילו ספר-הלימוד הטוב שנכתב עד כה, "הארץ" לד"ר ברנר — אף הוא נכתב כמקובל וכנהוג בספר-הלימוד מתוכנים: פרקים פרקים בגיאוגרפיה, היסטוריה, האקלים, החיי והצמח וכך, בספריו של ברסלבסקי אתה מוצא את כל אלה משולבים וממוזגים כבפסנתר שלימה אחת. ולא עוד כשהספר כתוב בלשון חיה המדברת אל לב הקורא, כבדרך של סו"פור, ומתובלת בפסוקים מן התנ"ך, ובאימרות חז"ל, אגדה ומשל. עבר והווה נושקים כאן זה לזה, ימי המקרא נוגעים בימינו אלה ומפילא עולה דמותו החיה של החבל המתואר.

כבספרו על הגליל כן גם בספר זה על הנגב מתאר ברסלבסקי את "תיאור המציאות החיה אגרונית" לאור הסתכלות עצמית ובלתי-אמצעית, וכן הוא מסביר את התנ"ך ואת מקורותינו העתיקים, לאור החקירת והחתי

בוננות שבטע הארץ ובתושביה הערבים. כ-250 פסוקים מן התנ"ך ודברי חז"ל מוראיים ומוסברים בספר, שרבים מהם עוסקים בבעיה העיקרית: המים. ותוך כדי קריאה בהם עולות דמויות מני קדם וגשמעת שועת המים. — עכסה בת לב מבקשת מאביה אך אחת: "הבה לי ברכה, כי ארץ הנגב נתתני ונתת לי גולות-מים; ויתן לה לב את גולות עלית ואת גולות תחתית" (שופטים א' י"ד). (אגב, כחקלאי, מדבר אלי ססוק זה ומורה את דרך ההתישבות של צירוף הר ועמק: גולות עליות ותחתיות; חנייתא עלייתא חנייתא ארעיתא... ואולי יש ללמוד מקדמוני הקולוניטוריים שלנו כיצד ליישב את מנארה, בית-אורן, כפר-חרורש ועוד...). בדברו על השטפונות הפתאומיים בנגב ובאזורים הפדריים מסביר י. ב. דרך-אגב את נבואתו של אלישע: "לא תראו רוח ולא תראו גשם ותנחל ההוא ימלא מים" (מלכים ב' ג'). ושלא כדרך הרבה מפרשים מבאר ברסלבסקי את הפסוק: "שובה ד' את שבותנו כאפיקים בנגב"; חשיבה את שבותנו בורמים חזקים ובלתי-צפויים מראש כזרמי-המים הגדולים והעצומים הפוקי דים לפרקים את האפיקים בנגב!

זמן רב הייתי מתקאם בשני ספריו רביי הכמות והאיכות של האב אצל הצרפתי! בגיאוגרפיה של ארץ-ישראל, והנה קם לנו אצל עברי שלנו. שני ספריו של יוסף ברסלבסקי בצירוף עוד שנים או שלושה (כבר בכתובים) — יתנו לנו את הספר המרעי העשמי על ארץ-ישראל. ד. כנעני

טיילהבר, פליכט אהרן. אטלס לונדון
ישראל בארץ ובגולה מאת פ. א. טייל-
הבר בעריכתו הגרפית על י. שפירא;
סקירה היסטורית ב-100 מפות וזי"א
גרמות. תל-אביב, י. שפירא, [תש"ו].
4 דף, (72) ע.

אטלס זה שלפנינו הוא המשכו וחלקו של
מפעל רבי-ערך שתחילתו באטלס לתקופת
התנ"ך בעיבודו של ד"ר מייזלר, שהופיע
(בשתי נוסחאות) לפני שנים אחדות בהוצאה
הנ"ל. כוונתו של המו"ל והעורך היא, לפי
דבריו, — "עיבוד שיטתי, ע"י חוקרים מומ-
חים, של כל התקופות הגדולות בהיסטוריה
שלנו, בסידרה של אטלסים מונוגרפיים".

המונוגרפיה הראשונה במפות היתה חידוש
גמור בספרותנו ועוררה ענין רב בתכנה ובצו-
רתה. ניתן לנו כלי-עזר רב-חשיבות ללימוד-
התנ"ך ולידיעת קורותינו הקדומים במסגרת
חייה-העולם. ומאז ועד עתה היו רבים-מחכים
להופעתם של החלקים האחרים בסדרה זאת.
הגשמתה של התכנית במלואה דורשת, כדברי
העורך, "אורך-זמן-רוח". ובינתיים הופיע
לתועלת הציבור תקציר של אטלס המנסה
להקיף את עיקרי תולדותיו של עמנו מרא-
שיתם ועד היום.

באטלס מאה מפות ושלושה חלקים בו:
(א) העם בארצו; (ב) העם בגולה; (ג) העם
שב לגבולו. מפה מפה והסבר נאה בצדה,
המבאר בקיצור את ענינה. אך יותר משמפר-
שות המלים, אנו למדים, כמובן, מן המפה
עצמה. אין היא מדברת אלינו בשפת הצבעים,
אך רבים ושונים הם הסמלים והסימנים למי-
ניהם, והם המגוללים לנו עינינו פרשות-
חיים שלמות.

המעין במפתח-ליסימנים שבראש הספר
ייתפס להרהורים שונים על אפיין המיוחד של
תולדותינו. אלו הם הסמלים העיקריים החוזרים
ברובן של המפות: — קו נמשך והולך וחץ
בראשו — כיווני תנועה של יהודים; מל-
חמות, מסעות, הגירות (קרי — גם גירושים
וגם עליה לארץ); סמל שני — כיווני תנו-
עה של נכרים. ואחר — סמלים לישיבות
ולמרכזי-תורה. מגן-דוד הוא סמל לעליה לארץ

וחרב פירושה — פעולות איבה, גירות, גי-
רושים, רדיפות... ולהלן — סמל להמרת-דת
מאונס וסמל למשפטי אינקוויזיציה, וסמל
לעלילת-דם...

ודאי שלא קל הדבר לתת מיעוט המכיל
את המרובה במסגרת זו של מאה מפות הדנות
בהיסטוריה של 3700 שנה לערך. אעפ"כ נשמר
עיקרון הגיוון. ניתנו כאן לא רק דברי ימי
מלחמות, כיבושים ומפלות, רדיפות ועליות.
הוקדשה תשומת-לב גם לדרך הרוח וגם לחיי
הכלכלה. הרי, למשל, גם מפה: "משק הארץ
בימי הורדוס", ולאחר כמה דפים — "איתות
קידוש-החודש לגולה — השאת משואות".

החלק השני מספר לנו, בלשון הקיום והסמ-
לים, את קורות העם בגולה מחורבן בית שני
ועד לשואת ימינו. פרשה ארוכה זרועה רובה
ככולה חצי-הנדודים והפיזור. ומעל כל המ-
פות, — כמעט ללא יוצא-מן-הכלל — החרב,
אות השמד הנצחי, המונפת מעל לראש...

ענין רב לנו בעיקר באותן המפות המתארות
את קורותינו במאות-השנים האחרונות. מפה
אחת, למשל, מכילה זה בצד זה — את הא-
מנספיציה באירופה המערבית — ומשטר הדיכוי
ברוסיה. ובעמוד אחר — בצד "מרכזי התורה
וחצרות-הצדיקים" לעריהם ולעיירותיהם —
"מרכזי ההשכלה והתחיה", מפאריס ולונדון
וטריאסט ועד לפטרבורג ואודיסה.

המדור השלישי: "העם שב לגבולו" —
תחילתו בעלייתם של מגורשי-ספרד וסופו —
הישוב במלחמת-העולם השניה. במפה אח-
רונה — מול טבלה המפרטת את שלבי גיטו
של הישוב במלחמה — חץ עבה ומעליו הכתו-
בת: 100.000 עולים ומעפילים בשנות 1940—
45. כן מנויות במפה ומצוינות כל נקודות-
הישוב החדשות שנוספו לנו מאז פרוץ המל-
חמה ועד לסופה. סיום נאה לספר נאה.

ודאי — מדקדקים ויודעי-דבר יחפשו ואולי
גם ימצאו פגמים וחסרונות. אך נדמה, שכולם
שורש אחד להם — קוצר היריעה. מי יתן
איפוא ונזכה בקרוב להופעתם של האטלסים
המפורטים לתקופות השונות, והיה הדבר לתו-
עלת רבה לקורא ולמעין, למורה ולתלמיד
ולכל שוחר-דעת בקהלנו.

ש מואל ג ד ון

קרוֹפֶנִיק, לאה — צירקין, דוד. מדריך למשתלות. מהדורה ב' מורחבת ומשוּרֶפֶת. [תל־אביב], הקיבוץ המאוחד, תש"ו. 269, [8] ע', ציורים, תצלומים, טבלאות.

בזמנו, עם הופעתו של הספר במהדורתו הראשונה, פגשתי באהדה ועודדתי את מחברו: פרסמתי מאמר, אשר בו ציינתי את הצדדים הטובים שבספר, ובעיקר את קיצורו ואת מעשיותו. בעצם — כתבתי אז — אין זה ספר לקריאה, אלא ספר לעבודה המעשית. קחה ביד, צא למשתלה, ועיין בו כיצד ומה לעשות. כשמו כן הוא: מדריך.

וכל היתרונות שציינתי או נשארו בספר גם כיום. לא רבים הם אצלנו הספרים, אשר בהם הדיבור כה מעט והמעשה כה רב. והמעשה גם הוא לא מעשה של אנגלים או צרפתים, מעשה של אנשי ארץ־ישראל, שכל צמח וצמח מהמתוארים עבר דרך ידיהם פשרות (ואולי אף מאות) פעמים, הכל ניסו ובכל הסתכלו, — וכל מה שראו ובמה שנתנסו על זה באו לספר לאחרים וללמדם.

ואולם על המעלות הראשונות נתוספו יתרונות חדשים. וקודם־כל הרחבת המסגרת: נוספו פרקים גדולים על גידול צמחי־בית בעציצים ובתנאי החדר, וכן על גידול פרחים לקטיפה. על כל צמח וצמח מנותני הפרחים נכתבה מונוגרפיה קטנה, הכוללת את תולדות גידולו, דרכי גידולו, זיבולו, גיזומו, זניו וכדומה, וזכר, הורחב במידה ניכרת גם הפרק על גידול צמחים סובטרופיים, ובמידת־מה גם עצי־הפרי בדרך כלל.

התמונות מרובות יותר, ומהן כמה וכמה „מעשיות“ מאוד: דרכי הרכבה, הוצאת שתיל מתוך העציץ, ועוד כהנה וכהנה.

יש להצטער על הליקויים המעטים: (א) ההגהה איננה מדויקת, ופה ושם נפלו שגיאות דפוס, אשר קל להכיר, שאינן שגיאות המחבר רים. (ב) חסרה בספר רשימה של ספרות מקצועית, — וזה הוא דבר נחוץ מאוד לשם השתלמות; חסרה הספרות הלועזית, ואף העברית. (ג) חסר אינדקס של השמות העבריים ושל השמות הלועזיים, דבר המכביד במידה לא־מעטה על השימוש המעשי בספר: מי שזקוק לפרטים בענין צמח פלוני או אלמוני, אינו מוצא אותו אלא אחרי חיפוש רב במאות עמודים.

ברם, יש לקוות, שכל המגרעות הללו יתוקנו במהדורות הבאות. והרי הספר הזה עוד יזכה למהדורות רבות. זה ברור וודאי, אוריה פלדמן

בוגדנוב, א. תורת הכלכלה המדינית. תרגם מרוסית—ש. הרברג. [תל־אביב], הקיבוץ המאוחד, תש"ו. 436 ע'.

שש חלקים ראשיים לספר, וכל חלק מורכב מפרקי־משנה המתפצלים לטעמים שונים, לפי הנושאים שבהם מטפל המחבר. עצם הדיבור לוקה הזאת מעיד על שיטת ההסבר לענינים המהוים את תכנון. החל מהמשק הטבעי ומהצורות הקדומות של פעולות משקיות ומהתהוות החברה ויחסי־החליפין הפרימיטיביים ועד להסתעפותו הקפיטליסטית של המשק החדש, פורש לפנינו המחבר יריעה רחבה ומגוונת של שלבי ההתפתחות בייצור ובחלוקת הנכסים, ואתם גם של תקופות שלמות המסמלות את התמורות הנוקבות בחיים הכלכליים ובחיי החברה. כל צורת־משק והגדרה מקיפה בצידה, ולא רק הגדרה, כי אם גם תיאור מפורט של היסודות, עליהם מושגת המשטר המשקי, בין שהמדובר הוא בצורת הקומוניזם הקדום שבחיי המשפחה ובחברה הקדומה, צמיחתם של בתי־אב והקשרים שביניהם בייצור הנכסים ובחלוקתם ובין שהכוונה היא לשיטת הפיאודאלי המנבוק ומגמתו בימי־הביניים, או התפתחות צורות־החליפין והתרחקותו של המשטר הכלכלי העירוני, משטר האומנים והאינדואידואליזם החברותי מהקופה ההיא, המשמשת נקודת־מוצא להתגבשותו של הקפיטליזם המסחרי על גילוייו האופייניים ועד הצבר ההון ולידתו של הקפיטליזם התעשייתי של כוחות־הייצור שבו ועל המניעים העיקריים הדוחפים את המשק לקראת שלבי התפתחותו החדשים והחדשים ידשים יותר, הרי הם — הקפיטליזם הפינאנסי ומדיניות האימפריאליזם הכלכלי. פרק מיוחד מוקדש לנושא המשמש סיום לספר — החברה הסוציאליסטית.

יש לו לספר יתרונות חשובים, אך גם מגרעות לא־מיעוט. יתרונותיו הם בעיקר: רציפות התיאור ובהירות של שפת ההרצאה. התוכן נקרא בענין רב, והחומר העובדתי שבספר נעלם בנקל אף ע"י קורא בלתי־מנוסה בשאלות הנידונות כאן. הוא ספר פופולארי — במלוא המובן של המושג הזה ולפי הצד החיובי

שבו. מטרת הספר ברורה וקבועה מראש — להרבות ידיעה ודעת בחוגים רחבים, להיות מורה-דרך ל"המוני העם" — לפי המושגים והשאיפות, שעליהם נתחנך דור שלם ברוסיה, ושהוא — המחבר עצמו — היה אחד ממחנכיו המובהקים.

התפיסה הכללית, המונחת ביסוד הספר מזה היא התפיסה המארכסיסטית האורטודוקסית בשינויי-גירסא מסוימים, ואולם, התפיסה הזאת, ככל שהיא עקיבה ושיטתית, כן היא גם מגבילה את תחום הספר שלפנינו ומצמצמת את ערכו כספר-לימוד לתורת הכלכלה המדינית, ואין שמו מעיד כלל על תכנו ועל מגמתו. נכון, אמנם, שדווקא מבחינה זו קשה למצוא ספר-לימוד, שאפשר להצביע עליו — ללא הסתייגות — כעל חיבור היודע לשקף ולמצות את ההשקפות הכלכליות השונות, להבליט את ההבדלים היסודיים שבאסכולות וזרמי המחשבה הכלכלית מהתקופות השונות, כדי להכניס את הקורא, המעוניין בהרחבת אופק ידיעותיו, לתוך מבוכ השאלות העומדות לדיון, ועייכ לאפשר לו להסיק את המסקנות הנגזרות, לפי תפיסתו הוא ולפי שיקול-דעתו. למעשה, לא תמצא ספר-לימוד מעין זה בתורת-הכלכלה, ואין זה מקרה. מסובכים מדי הם החיים הכלכליים, משולבים מדי עם המציאות האפורה והיום-יומית, ושילוב אמיץ זה של העובדות עם מגמות והשקפות קבועות מראש, משפיע בהכרח על תוכנו של כל ספר מסוג זה. כי המחברים, במידה שאינם קומפליטורים נבובים וגרועים לרוב, מנסים — בכוונה או שלא בכוונה — להביע את השקפתם הם ולהטביע על תוכן הדברים ועל אופני הסברתם את חותם מחשבתם הם, תכונה אופיינית לרוב ספרי-לימוד לכלליים בספרות המקצועית בעולם. משום כך נדירים הם הספרים שיכולים להצביע עליהם כעל ספר-לימוד בה' הידיעה. א. בוג' דנוב רחוק מלהריק מכלי ראשון לכלי שני או שלישי, וספרו מעיד על גישה מקורית בתיאור הענינים, מכל שכן מבחינת התפיסה העקרונית והמסקנות שבחיבורו. ואולם, אף ספר זה דבוקה בו אותה התכונה שציינוה לעיל, הריהי — הסבר תהליכים כלכליים וחברתיים באספקלריה צרה וחד-צדדית, לפי קו אחד ואחיד, בלי לסטות לצדדים, למען הבהר את הגורמים האקטיביים והפאסיביים הפועלים

בחברה ובמשטר הקיים, ושכולם כאחד מובי-לים את המשק הקפיטליסטי בהכרח לתמוטה ולהתפוררות, היא גם הדרך המובילה לחברה הסוציאליסטית ולתנאי-יצור וחלוקת-נכסים שונה לחלוטין מאלה השוררים בתנאים של התחרות בלתי-מרוסנת. הניגוד המחמיר והולך בין האינטרסים הראשוניים הצרים, המתיתות הסוציאלית המתמדת, החרפת הניגודים המעמדיים וניצול הפרולטריון עד לגבול הקיצוני, הרציפות של המשברים המעמיקים לחדור לגוף המשק והמדינה, ההיאבקות האימפריאליסטיות הכלכלית מסביב למקורות-הגלם והשמנים לעודפי-התוצרת, שלפעמים לובשת צורה של היאבקות צבאית עקובה מדם, מחירי-המונר פולין והקמת חומות-מגן ומחיצות מלאכותיות בין ארץ אחת לרעותה, מתוך שאיפה של מדינה אחת להיבנות על חורבן מדינה אחרת וכיו"ב, — אלה הם סימנים המעידים על ירידה גדולה הנושאת תמוטה הכרחית" (דף 395). רעיון זה עובר כחוט-השני, במסכת הספר שלפנינו, בניסוחים שונים ובגירסאות שונות, ורעיון זה משמש רקע כללי להסבר הענינים המשמשים לו נושא.

אין ספק שבזמנו קנה לו הספר שם ומקום ראוי בספרות הכלכלית של רוסיה הצארית, ולחוגים רחבים הוא שימש כאבן-שוואבת לרעיונות ולגיבוש התפיסה המרפסיסטית. אך כיום קשה להצביע עליו כעל ספר שהופיע בזמן, כי תכנו כבר התישן במידה מסוימת. מי שירצה לעמוד על מגמות התפתחותו של המשק הקפיטליסטי החדש, על ניגודי-היסוד שבו ועל קלישות היחסים החברתיים וכדומה, יכול להישען על מקורות אקוטאליים יותר, המושגתים אף הם על אותה הגישה המרכזית הקרבת את נקודת-המוצא שבספרו של בוג'דנוב על ההוצאה, שטיפלה בשקידה בהופעת הספר הזה ובלבושו העברי הנאה והגמיש, ושהספיקה להעניק לקורא העברי תשורות חשובות גם בשטח הספרות הכלכלית (כגון ספרו של א. בורא, של ז. זוראס, של רוזה לוקסמבורג ואחרים), עוד נשאר לה כר נרחב כדי להשלים את התפקיד ולדאוג לספר-לימוד בתורת הכלכלה המדינית כהמשך הספק שלפנינו. (אין התוספת הניתנת לספר — על התפתחות הטניקה החדשה לה' ברגר יכולה לשמש תחליף כאן, והיא נראית כמיותרת).

ד"ר ג. צידרוביץ

רילף, יצחק, ד"ר יצחק רילף, מבחר מאמריו, סודר בצירוף מבוא בידי אברהם לוינסון, תל-אביב, המחלקה לעניני הנוער של ההסתדרות הציונית בהוצאת י. שרברק, תש"ו. 209 (1) ע'. (ספרית "שרשים" פרקים נבחרים מספרות היסוד של הציונות. 190 א').

ד"ר יצחק רילף (תקצ"א—תרס"ב) היה אחד הראשונים שנלוו אל תנועת תחיתנו הלאומית בראשית צעדיה, וגם אחד מיחידיה הסגולה של יהודי גרמניה שניסו להרוס את המחיצה בין המערב והמזרח. במשך שלושים ושלוש שנות כהונתו כרב לעדת ישראל בממל עמד בקשרים אמיצים עם היהדות הרוסית והיה ער לשאלותיה וסבלותיה. ביחוד הצטיין בפעולותיו למען יהדות זו, שיהודי גרמניה המתבוללים הביטו עליה מבזה, בשנות הרעב ברוסיה, 1867—1868, וכן לאחר "הסופות בנגב" בשנת תרמ"א, כשהמוני ישראל ברוסיה לקחו את מקלם ותרמילם ועזבו את מולדתם החורגת העקובה מדם. הוא ראה ביהדות המזרח את לבת החי של האומה והמגשימה את בשורת הגאולה. זכותו הגדולה של רילף היא, שמש מגשר בין שני חלקי היהדות, שנדמה היה אז כי תהום רובצת ביניהם.

רילף היה אחד מראשוני האידאולוגים של הרעיון הלאומי בישראל ומבססי הצורך בעצמאות מדינית לישראל בארצו. הוא קנה את עולמו בחוברתו "ארוכת בת עמי", בגרמנית—יצאה לאור בשנת 1883 — שתוכנה רצוף הר"ח את רב-צדדית ומלאת פתוס להכרח גאולה העם בארצו. חוברת זו, שנכתבה בהשפעת ה"אוסטאמנציפציה" של פינסקר, מעמידה את רילף בשורה הראשונה של מבשרי הציונות שלפני הרצל.

וטוב עשו עורכי ספרית "שרשים" שהגישו לקורא העברי מבחר מכתבי רילף והצילו ע"י כך מתהום הנשיה את אחת הדמויות הנאצלות של דור המבשרים, שראו בחזונם מה שהיה בעלם מעיני בני דורם.

בראש הספר מבוא מקיף מאת מסדר המבחר, אברהם לוינסון, על רילף ומקומו במחשבה הלאומית, וכן גם ביבליוגרפיה של כתבי רילף והמאמרים שנכתבו עליו. אח"כ באים: האר"טוביגרפיה של רילף, החוברת "ארוכת בת עמי" במלואה; מבחר ממאמרי רילף בשאלות היהדות, האנטישמיות; לאומיות והתבוללות; ציונות; מבחר אגרותיו של רילף, שבחלקו

הגדול הוא מתפרסם כאן לראשונה. כל דברי רילף שבמבחר, פרט לאוטוביוגרפיה שלו, תורגמו עברית בידי המסדר אברהם לוינסון. הספר מכוון בעיקר לנוער, ומן הראוי היה להקפיד שהוצאתו תהא מדויקת ומנופה, מבחינת הלשון והתוכן גם יחד. ואולם לצערנו לא כן הדבר. והרי דוגמאות מספר: בעמ' 10 מסופר שבשנת 1881 נאסף בלונדון ע"י "רעד מנשנ" ה"ויז" בשביל פליטי ישראל סכום של מאה אלף לא"י. בעמ' 35 אנו קוראים על "המימרא קולמוס; בני ישראל ערבים זה לזה" ואולם תנוסח הנכון של המימרא הוא: "כל ישראל ערביין זה בזה"; בעמוד 45 מוסיף המסדר בהערה לתולדות ימי חייו של רילף: "נכתבו ע"י ד"ר רילף עברית ונתפרסמו ב"כנסת ישראל" — ואין זה נכון: האוטוביוגרפיה נכתבה ע"י רילף גרמנית ותורגמה עברית ע"י שפ"ר — שאול פנחס רבינוביץ וכך מעיד שפ"ר בהספדו על רילף, שפרסם בלוח אח"כ אסף תרס"ג; בעמוד 87 מובאת במרכאות המליצה "צאן פזורה ישראל", והנכון: "שה פזורה ישראל" (ירמיהו ו' י"ז). דוגמאות אלו הן מעט מהרבה. ככל ספרי "שרשים" אף ספר זה מנוקד, אבל דא עקא ששיבושי הניקוד רבו מספור והם מכשילים את הקורא. אף הגהת הספר לקויה, ומרובות הן שגיאות הדפוס. ג. א.

קורצ'אק, רייזל (רוז'קה), להבות באפר. תרגם מכתב-היד הפולני בנימין טננ"ביום. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, 1946. שכ"ב ע', תמונות, פק"ט סימילים. (גזרות ת"ש—תש"ה. מחזור"ספרים בעריכת ד. הנגבי, 190 א').

המחברת מספרת על קורות גיטרווילנה. וילנה, "ירושלים דליטא",
.... עיר ואם בישראל,

"ירושלים של גלות, נחמת עמ'קדם בצפון!" —
כך שר ז. שניאור על וילנה, שהיתה אחד המרכזים החשובים ביותר של תרבות-ישראל בצפון-מזרח אירופה מימיו של הגאון ותקופת ההשכלה ועד ימיה האחרונים.

רוז'קה פותחת את סיפורה מיוני 1941. אל העיר, שנשתייכה אז לליטא, זרמו פליטים, וביחוד נוער ציוני, מכל העברים: מן הכיבוש הגרמני — שבו היתה צפויה ליהודים השמדה

גופנית, ומן הכיבוש הרוסי, שם אילצו את הנוער להתכחש לאידיאלים שלו.

ב־25 ביוני כבשו הגרמנים את וילנה. בו ביום — שוד בחוצות העיר. ואחר־כך חטיפה לעבודדה, אות־קלון, איסור ההליכה ברחובות הראשיים, ושאר גזירות אחת קשה מבחרתה. ועד — זוועת פֿונאר, פֿונאר היא מקום בקרבת וילנה, לשם הובלו 5000 יהודים, כתגובה על רצח שלושה גרמנים שנפלו בידי היהודים, לפי הודעת הגרמנים. ממשת האלפים לא חזרו, כשם שלא חזר מפֿונאר כמעט אף אחד מכל ה„טראנספורטים“ המרובים, שנשלחו לשם כפעם בפעם.

בימים אלה נוצר הגיטו. כל האוכלוסייה היהודית נדחקה בכוח לכמה סימטאות צרות וקטנות, שצומצמו במשך הזמן יותר ויותר, עד חיסולו של הגיטו.

היה זה מפנה חשוב בחייהם של יהודי־וילנה, מפנה לקראת „הסדר“, כביכול, של „חיים נורמאליים“. נוצרה כעין מסגרת קבועה פחות או יותר. החיים נכנסו לאפיק קבוע, או יותר נכון: היהודים נאחזו בתקנה, שהוא יחיד קבוע. כפי שנתברר אחרי־כן הוביל אפיק זה — לאבדון.

ואולם בתוך המסגרת של תנאי־החיים האיומים בגיטו המשיך הציבור להתקיים, ורוחו לא נשברה בקרבנו. אמנם היו תופעות שליליות: פחדנות, התרפסות, בגידה, מלשׂינות, התאכזרות לאחים אומללים, אבל היו אלה מעשים של יחידים, הציבור כולו לא נשבר. הוא חי את חייו המיוחדים, עד כמה שניתן הדבר, פעל ואף יצר. במלאכה וחרושת, בחינוך ותרבות, באמנות ובשירה, נתגלתה חיוניותם המפליאה של יהודי הגיטו. היה זה „גיטו למופת“ לא רק בעיני הגרמנים, שניצלו את כשרונותיהם ואת כוחות היצירה הכבירים של היהודים. על אף המהלומות האיומות שנתכו על יהודי הגיטו כפעם בפעם לא הונמך שיעור קומתם. הטובים שבהם אף נתעלו, נתעדנו ונתחשלו ביסורי־הגיטו, כי „מקב מנפץ זכר כית, את הברזל — מחשל הוא“ (ע' כ"ח).

חיי יום־יום זרמו בגיטו־וילנה תוך עלמ ויסורים. אך גם שם זרחה השמש, ולא נעדרה האהבה בין אדם לאדם ובין גבר לאשה. גם שם היו שירה ויופי — יופי שבהקרבה וגבורה. ייתכן, כי לוא גילו הגרמנים מלכתחילה את כוונתם להשמיד את כל יהודי העיר היה פורץ מרד כללי, אליו היו מצטרפים גם יהודי

הסביבה. ואז היו רבים ניצלים, בורחים, ליערות ומצטרפים לפארטיזנים. אולם הגרמנים ידעו שדבר זה היה עולה גם להם בקרבנות. ועל־כן העדיפו לשלול מן היהודים את רצון ההתנגדות, ועל הכל — לא להביאם לידי יאוש מוחלט. לאחר כל פעולת השמדה היו מצליחים להפיק בלבותיהם של הנותרים זיק של תקנה, שהנה היתה זו הפעולה האחרונה ובשארית־הפליטה לא יגעו. ומה גם שאת גורלם של המובלים לטבח בין הרי פֿונאר העלימו מן הגיטו.

וכך קרה כי אף לאחר שנודעה מטרתם הסופית של הגרמנים — השמדת היהודים כולם, וגם לאחר שפליטי־פֿונאר המועטים הרימו את המסך מעל לגורלם של אלפים ורבבות, — רובו של הציבור אטם אזניו, ולא האמין, ולא נענה לקריאתו של הנוער להתגונן בנשק. עדיין נאחזו באשליה כי הגיטו נחוץ לו לאויב, שהרי מרובים בו בתי־המלאכה, ועל כן שארית היהודים תישאר בחיים. ואם כך — המרד למה? מה טעם ללכת לקראת מוות בטוח? ואין פלא שרבים מיהודי־וילנה הביטו על הצעירים שקראו לקרב כעל מהרסי־הגיטו ואויבי הציבור.

והצעירים דוקא ראו את הנולד. הם קראו למרד ואף התכוננו לפעולה. והתחילה פרשת־הגבורה: גנבת נשק והסתרתו, אימונים, יסוד בתי־מלאכה לתיקון הנשק ולהכנתו, הפצת כרוזים, — וכל זה אגב פחד תמידי מפני האויבים מבחוץ ו„המתונים“ מבפנים. ובתוך החיים הללו, מלאי סבל ומתיחות — געועים עזים למולדת הרחוקה, כשנודע על הפצצות חיפה ותל־אביב, על הסכנה הצפויה לארץ־ישראל, זו „תוחלתנו היחידה, השחר האחרון של חיינו, היאבקותנו האחרונה“, נשכח הסבל שלהם, נשכח הכל: „בעיירות הסמוכות נערכות אקציות“ מחסלים גיטאות. מעברים מגיעות ידיעות על השמדתם של אלפים. בוילנה פשטו שמועות על טיהור חדש. ואולם „עתה החוויר הכל. שוב אין הדברים עושים רושם, אין מעוררים פחד, יאוש. על הכל נתגברה המחשבה האחת, זעקת־הדמים היחידה: ארץ־ישראל בסכנה, לארץ־ישראל צפוי כליון!“ (ע' ק"ט).

ומעשה ביהודי וילנאי, שטען בפני חברו: „— ואני אומר לך — איני מתיירא מהם כל־עיקר!“ ומתוך עקשנות הוא חוזר על דבריו:

— לא! אותי לא תשיג ידם לפגוע —
וכעבור רגע הוסיף:
— לי יש בן בארץ־ישראל! (ע' קל"א).
עד כדי כך הגיעה אהבת המולדת!
המרד בגיטרוילנה לא נמשך זמן רב.
הציבור הרחב, שהלך ונתמעט מיום ליום,
לאחר שורה ארוכה של „אקציות“, לא נגרף
בורם ההתגוננות.
הנוער שניצל יצא ליעדות והצטרף לפאר־
טיוזאנים. וכשחזרו עם הצבא האדום — לא
נשאר זכר ליהודי־יילנה. שאריתם הוצאה
למחנה־ריכוז באסטוניה ושם הושמדה.

לספר צורף אוסף עשיר ומגוון של „ת ע ו״
דוח“ (ע' רכ"ט—שכ"ב), שערכו רב מאוד
כחומר היסטורי. ותועלת רבה יפיק המעיין
גם מן ההערות וביאורים לשמות ומאורעות
הזנכרים בספר. הכוללים רשימות ביוגרפיות
קצרות על כמה מפעילי גיטרוילנה, שנדפסו
בסוף הספר.

י. א. קלוזנר

הופנת, שלמה. בשבילי החנוך המוסיקאי
קלי. ירושלים, הוצאת „אחיאסף“, בש״
תוף עם הועדה המרכזית לתרבות של
הסתדרות המורים (תש״ו). 306, (2)
ע, תו־נגינה.

ספרו של הופמן הוא הראשון בספרותנו
הפרדגוגית, המטפל בבעיות הוראת המוסיקה
בבה״ס בארץ. וטוב עשה המחבר שהרחיב
את המסגרת והזכיר גם את הפעולה המוסיקלית
בגיל שלפני בית־הספר העממי ושלאחריו.
הספר מטפל בשאלות המיתודיות והדידק־
טיות הרבות הכרוכות בהוראת מקצוע זה
בבית־הספר בכלל ומנסה למצוא דרך מיוחדת
המתאימה להווי שלנו ולהתפתחות המוסיקה
השירה בא״י. הוא מבוסס על הספרים הטור
בים ביותר שבספרות המוסיקאלית־הפרדגוגית
העולמית וגם מוסר תמצית מעניינת של חומר
רב זה.

הספר פותח בהסברת ערכה של התרבות
המוסיקאלית כגורם חינוכי חשוב בהתפתחותו
של הילד, ונותן, בהמשך הדברים, הערות
מיתודיות רבות לכל שטחי המקצוע מתוך

מגע ישיר עם בית־הספר, כגון הוראת השיר
והסולפג', תרבות הקול, בחינת החומר מצדו
הלשוני והמוסיקאלי. כאן הטיב המחבר לתת
דוגמאות של אי־התאמה בין ההברות והמלה
ובין ההטעמות הריתמיות שבמוסיקה. — דבר
המצוי לעתים קרובות בתוך המנגינות המור־
שרות בפי הציבור. הופמן נותן הוראות
למחברים ולמרגמים, ובדרך זו יש כדי לעורר
את הבעיה בחוג גדול יותר של אנשים העסיר
קים בהוראת השירה והמוסיקה. בדבריו על
לימוד הסולפג', נוגע הופמן בשאלת הסולמות
בהם כתובים רבים מן השירים העבריים, ומכאן
השאלה על בחירת הסולם כנקודת־מוצא
בלימוד הסולפג'. במאזוֹר, במינור, או בצליל
המרכזי. הוא מוכיח את סולם הטונים השלמים,
וגם את טעמי־המקרא אינו שוכח. ומגיע למס־
קנה שמתוך דאגה למקוריות ולשם שמירה על
ההישגים האוניברסליים שבמוסיקה יש להשי־
תמש כנקודת־מוצא בסולם־המינור הטבעי
הקלאסי, ואשר להוראת הסולפג' הריהו מעדיף
את השיטה של „טוניקה דו“, אלא שיש לשנות
במקצת את הסימנים המובנים של „היד המזר־
מרת“. הוא מסביר את שיטת ספרו לסולפג':
„תו לתו“ המבוסס על סולם המינור הטבעי
(אגב: המחבר עצמו הוציא ספר שני „תו לתו“
המיוסד על סולם־המאזוֹר דוקא).

אשר לתיקון הכתב הריתימי של ארתור
סומרוול ברצוני להעיר שתיקון זה של המחבר
אינו רצוי כלל. לפי שיטת סומרוול השיגו
הישגים טובים בכמה ארצות וגם במקומות
שונים בארץ ואין טעם, לדעתי, להנהיג שיטה
נוספת, גם אם היא מקורית.
חשוב הוא חלק ג' שבספר, הדן בפעולה
המוסיקאלית מהוץ לשיעור הרגיל. כאן מציע
המחבר הצעות מעשיות לחוגים שונים בבית־
הספר, לתזמורת ובעיקר — לתזמורת כלי־
הקשה.

לספר ערך רב, ובטוחני כי ציבור המור־
רים — הכלליים והמקצועיים גם יחד —
יקבלהו בשמחה. כספר ראשון הכולל את רוב
הבעיות שבהוראת המוסיקה בשפה העברית.
תיזכר לטובה גם הביבליוגרפיה העשירה שבסוף
הספר. יש בה ידע־ערה למורה השואף להרחיב
את ידיעותיו ולהעמיקן.

צבי קפלן

בן יעקב, שמואל, עוזי והמנגנים הצעירים, מתורגמ מכתב יד ע"י מ. פרידמן, תל-אביב, י. צ'ציק, (1946) 114 ע', ציורים.

ילדי הארץ הופכים, הודות לכמותם כיום, לגורם חשוב ביותר. מסכת חייהם מתרחמת ליש התובע את ביטויו. אין הם יכולים עוד להסתפק בספרות מתורגמת. אף הספרים הנבחרים ביותר מלועזית אינם קרובים עוד לילד כמו ספר, אשר הווי הארץ והאופי ה"צברי" של גיבוריו מתבטאים בו. ולכן נקדם תמיד בשמחה את נסיונותיהם של ליברמן, שמאלי, יזהר ואחרים בשטח זה.

"פרשת ילדי טהרן", זו פרשת העלייה הצעירה הראשונה לאחר שואת הגולה הכתה בזמנה גלים בארץ וגרמה להתרגשות רבה בציבורנו, הישוב גילה התמסרות רבה בטיפול הילדים האלה.

הנה נמצא מי שניסה לעשות את אחד מילדי טהרן, עוזי, ילד מוכשר בנגינה, לגיבור בסיפור ילדים. במהלך הסיפור אנו מוצאים כי לא עוזי בלבד אלא גם חבריו הם גיבוריו הראשיים של הסיפור, הלא הם שכני הבית, אליו הגיע עוזי כאורח לדרודו המטפל בו.

ילדי הבית מקבלים ברצון את החבר החדש, מקילים עליו את כניסתו לחברה, והרי לך הדרכה חינוכית טובה לילדים, איך לקבל עולים חדשים. הילדים מאוגדים בלהקת-תזמורת, ובשמעם מפי עוזי שאבד לו כינורו הם מחליטים לקנות לו כינור חדש, מהכנסות הקונצרט שהלהקה תערוך. רבים הם הקשיים

לסידור הקונצרט, בו מדביים השומעים מכספם, לטובת הכינור הפליט עוזי מטהרן". הילדים רוכשים כינור ומסרים אותו שי לעוזי. לסוף מוזמנת התזמורת המוצלחת לתת קונצרט ברדיו ירושלים.

עוזי מאושר, הוא מרגיש את עצמו טוב מאוד בארץ. אלא שהמחשבה על אלה שנשארו בגולה הנחרבת משביתה את שמחתו. חבריו, ילדי הארץ, מנחמים אותו בזה שאת נגינתם ברדיו ישמעו גם ילדי הגולה.

הסיפור כתוב באופן חי. העלילה מתפתחת מהר והיא מרתקת. המגמות החינוכיות: האהבה למוסיקה, התאגדות הילדים, התאחדות העדות, קליטת עולים מתמוגות יפה עם המעשיה הכתובה בחן, ברם, ריח לא נעים של "עשית צדקה" נודף מעצם נושא הסיפור, חסרים גם פרטים ריאליים מהתלבטותו של העולה הקטן בקליטה בבית-הספר, ברכישת ידיעת השפה. אף פעם לא הוזכר בספר הקושי להידבר עם ילד שהשפה העברית עדיין אינה שגורה בפיו. גם מפעל הילדים לכשעצמו — הקונצרט — איננו מן המפעלים השכיחים אצל ילדים, ולכן הוא נראה גם מלאכותי.

הספר הוא תרגום מכתב-יד. וייתכן שהמחבר עודנו חדש בארץ ואינו מכיר עדיין אל נכון את הווי ילדי הארץ. לעומת זאת חי ונאמן רווי חוויה אמיתית הוא הפרק הראשון על כניסתם של הילדים לארץ.

מכל מקום יש לציין לטובה נסיון נוסף זה בספרות הילדים לנגוע בנושאים אקטואליים. שולמית קרל